

ERDÉLY ÉS MAGYARORSZÁG

UNIOJÁNAK TÖRTÉNETE.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

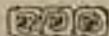
IRTA:
ÁRKOSSY JENŐ

Green
1933

TARTALOM.

	Oldal
1. Erdély es Magyarország szétválásának okai	3
2. Az erdélyi fejedelemség politikájának vezereszméi	9
3. A fejedelemség megszűnésének következményei	13
4. Az unioak első országgyűlési tárgyalása	19
5. Erdély közelete a 19. század első evtizedeiben	26
6. Az unio gondolatának fogadtatása	31
7. Az uniot kimondó erdélyi országgyűlés előzményei	43
8. A két unio törvénye és azoknak egymáshoz való viszonya	49
9. Az abszoluztmns és a végleges egyesülés 1868-ban	57

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ERDÉLY ÉS MAGYARORSZÁG

UNIOJÁNAK TÖRTÉNETE.

BCU Cluj / Central University Library

DAN CULCER
Directeur
REVUE ASYMETRIA

IRTA:
ÁRKOSSY JENŐ

Dueser
1933

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is illegible due to fading and blurring.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Erdély és Magyarország szétválásának okai.

A mohácsi vést megelőzőleg majd minden téren a bomlás tüneteit szemlélhetjük Magyarországon.

A haza védelmére s az alkotmány oltalmára hozott törvényeket nincs senki, aki végrehajtsa, mert a kormányzó hatalom teljesen megbénult.

A minden téren fokozódó zürzavaros állapotot még tetőzte a haza küszöbén álló félelmetes rém: a török megjelenése. A szerencsétlenség teljesétetele végett, a fenyegető veszedelem nyomása alatt két, homlokegyenest ellenkező mentőgondolat támadt a hazafiak lelkében: egyfelől a nemzeti királyság eszméje, másfelől a nyugati szövetség, a habsburgi-dynastia gondolata.¹

Ez a két eszme viaskodik egymással hosszú időn át, míg a szerencsétlen mohácsi csatavesztes új lendületet ad mindkettőnek s vegre is diadalmaskodnak.

Azonban az ár, melyet az ország ez eszmékért fizetett, az államtestnek két-, illetőleg háromfelé szakadása volt.

Ha a török az országban marad és területe egy részét azonnal elfoglalja, a veszély közvetlensége talán új utra tereli a vezető férfiakat. Azonban a szultán nem vonja le győzelme természetes következményeit. Ez volt az oka annak, hogy a két versengő párt nem akarta belátni, hogy az ország helyzete az egyetértést parancsolja.

Mindenik párt halad a megkezdett uton, melynek természetes következménye a separatio kellett, hogy legyen.

De ezért valakit, vagy akár a nemzetet tenni felelőssé, a történelem félreismerése lenne, mert az adott helyzetek voltak olyanok, hogy a helyes út megtalálása nem csekély súlyú államférfiu tehetséget is nagy próbára tett volna, ha ilyennel rendelkezett volna az ország. Igaz, kerültek felszínre homo novusok, de

1. Kőváry László: Erdély történelme. 1860. III. K. 7—12

ez inkább az emberiségnek valamely nagy pusztulás után önmagát helyrepótló tevékenysége volt csupán, mely ritkán járt a kívánt sikerrel, mert csak kevésbé megfontolt és érett elemeket dobott felszínre, akik akaratlanul is okozói lettek egy-egy általános felfordulásnak.

A nemzet zömének lelkében ott élt Hunyadi Mátyás korának dicsőséges emléke. Ha lehet, ezt a kort felujítani, minden vágya és törekvése. Már gyakran élt más országokkal egy király uralma alatt, de ezen kapcsolatnak semmi hasznát se látta. A nemzet lelkétől idegen volt az a király, akinek nyelvet nem értette, akinek érzelme és kotelessége többfelé megoszlott. Ami ennek ellensúlyául szolgálhatott volna, a szövetséges országok segítsége, a veszély idején mindig elmaradt. Így voltaképen semmi se volt, ami elsimíthatta volna az idegen uralkodóval kapcsolatos hátrányok hatását a közérületben.

A nemzeti erőbe vetett bizalom fellobbanása segíti Szapolyait trónra s kísérvöl mellett áll a kard ereje és a törvény szava. De nincs mellette az egész nemzet. Egy tekintélyes párt a trónkövetelő Habsburgi Ferdinándot óhajtja királyul. Amily tiszteletreméltó a nemzeti párt erőfeszítése, ep úgy nem szabad kétségbevonnunk azon hazafiak intentiójának oszinteségét, akik látva Magyarország magáramaradottságát, a nemzet fennmaradását még mindig a nyugati szövetségtől remélték.

Az az óriási hatalom, mely a Habsburg-család feje, V. Károly kezében egyesült, még ha nem is volt szilárd, de már előre vetette azokat a körvonalakat, melyek védelmet látszottak nyújtani.

Hogy ez a hatalom szilárdná váljek, régtől fogva szükségét érezték annak, hogy Magyarországgal biztos békében éljenek s egyszersmind kilesni az alkalmas pillanatot, hogy mihelyt lehet, az ország kezükbe kerüljön.

„Csak ha a magyarok teste fogja fel a török csapásait, remélheti az osztrák ház, hogy európai állását megvédheti. Ha a keresztény és mohamedán világ harca Ausztria határai között folyik le, a Habsburgok dynastiája nem állhat meg elért magaslatán. Nem élhet céljainak s a legjobb esetben is védelmi harcban merül ki egész ereje. A Kelet érdeke foglalja le minden figyelmet és idejét, pedig ambíciói mind nyugat felé terelik: Olaszország és Németország uralmáért küzd.“¹

1. Gróf Andrássy Gyula: A magyar állam fennmaradásának és alkotmányos szabadságának okai. 1901. II. K. 17.

De Magyarország léteérdeke is azt kívánta, hogy a törökökkel szemben egy nagy, új erő keletkezzék s a maga földrajzi kedvezőtlen helyzetét egy hatalmas szövetség oltalmába helyezze.

Ezt a nagy érdeket látva s Ferdinánd ígéreteitől félrevezetve, sokan készek voltak lemondani a nemzeti királyság feltámasztásáról.

Ferdinánd katonai ereje, miután Szapolyai a maga seregével elmulasztotta a kedvező pillanatot az elhatározó offenzívára, komoly ellenállás nélkül lesz az ország egy része urává.

Mikor Szapolyai felébredt meglepetéséből, a Habsurg dynastia már nyeregben űlt.

Igy jutott a nemzet sorsa fordulóponthoz. Két, egymással birkozó királya lett az országnak s a kettő köze beékelődött harmadik romlásnak a török hatalom.

Szétszakadozik az egykor egységes Magyarország teste. S mihelyt az állam egysége megszűnik, mind a három részben a szétválást előidéző hatalom következetesen arra fordítja minden erejét, hogy birtokresztét magának mindenkepen biztosítsa, vagyis, hogy az egyéolvadásnak, az állam egysége helyreállításának lehetőségét megakadályozza.

Egyfelől a török, mely mint hóditmányt akarja bekebelezni Magyarországot s az elfoglalt területeken saját intézményeit lépteti életbe.¹

Másik oldalon találjuk a királyi Magyarországot, mely a nemzeti hagyományok jogszerű örököse. De ennek saját uralkodói — keresztülhuzva a nyugati szövetség hiveinek minden reményeséget — ugyanazt a sorsot szánták, mint a török az ő hóditmányának, t. i. hogyha kell, akár erőhatalommal is befoglalják olvasztani abba a nagy érdekközösségbe, mely a Habsburg-ház birtokai között fennáll.

Harmadsorban látjuk Erdélyt, melyben valóban összpontosulnak a magyar nemzeti hagyományok, mely önfenntartási ösztönből, kétfelé sántikáló politikai életre van kárhóztatva, az állami-ságát fenyegető török és a nemzeti létét veszélyeztető „magyar“ király között és amely, hogy önállóságát és függetlenségét megtarthassa, elismeri mind a két félnek némi fennhatóságát, de azalatt, a Magyarországbán dülő abszolútizmus következtében szétvállási törekvéseket ápol a királlyal és ellenséges indulatot a törökkel szemben.²

1. Salamon Ferencz. Magyarország a török hódítás korában. 8—12.

2. Graf Mikó Imre: Erdély különválása Magyarországtól. Akad. értek. 1860.

Szapolyai ereje Erdélyből táplálkozott, Ferdinánd pedig épen ettől az életerős gyökértől akarta megfosztani, midőn megkoronázása után mindent elkövetett Erdély megszerzésére. Rovid időre sikerült is ez neki, amikor ellenfelet Lengyelországba szorította. Erdély hatalmába jut, azonban Szapolyai a törökkel szövetséget köt s ez a körülmény arra kényszeríti Ferdinándot, hogy hadait Erdélyből kivonja.

De ezzel meg nem szűnt meg a két király között váltakozó szerencsével folyt harcok sorozata. Új roham, új veszteséggel párosulva, egyik fél sem képes a másikat legyűrni. Azonban oly momentumok merülnek fel, különösen Szapolyaira nézve veszélyesen, hogy ő elérkezettnek látta az időt a béke kieszközlésére. A töröktől — máshol lévén elfoglalva — hathatósabb segítséget nem várhatott, más oldalról pedig a két halálos ellenség: a Habsburg ház és a francia király között 1538-ban létrejött a nizzai béke, amiből joggal következtethetett Szapolyai arra hogy a felszabadult császári erő ellene fog indulni.

De Ferdinándban se hiányzott a béke iránti hajlandóság, mert unva már az örökös pénzzavart, belátta, hogy Magyarország miatt többi tartományait is veszélyezteti.¹

E kölcsönös szükség hozza össze az ellenfeleket s hosszas alkudozás után 1538. február 24-én megkötik a nagyváradi békét a közeli unio reményében.

A két király személyes ügyen kívül e békekötés azért nagy-jelentőségű, mert épen ezek a pontok nyitnak utat Erdély elszakítására, de a magyar nemzet fennmaradására is.

Bár a békekötés 7-ik pontja szerint Szapolyai halála után, az ország minden részével együtt Ferdinándra száll, előrelátható volt, hogy ha Szapolyai halála bekövetkezik, a nemzeti királyság-ért lelkesedő hazafiak túlteszik magukat a váradi szerződésen.²

1540-ben Szapolyai meghalt s párthivei fiát, János Zsigmondot Magyarország királyának választják meg. Azonban Ferdinánd serege is közeledik Buda felé, hogy a váradi szerződés imperativ rendelkezéseinek érvényt szerezzen. Itt nyúlik be az eseményekbe a török keze, mert Budát magának foglalja el 1541-ben s az özvegy királynét gyermekével együtt Erdélybe utasítja. Erdély ezzel még nem lett onálló fejedelemség, de már kezdődik a szervezkedés, hogy azzá legyen.

1. Kövári L. i. m. III. K. 52.

2. Kövári L. i. m. III. K. 70.

Erdély sorsának intézése, míg rajta keresztül halálos gyűlölettel folytatja egymással a két császárság világrendítő tusáját, a kis király gyámja, Fráter György kezébe kerül. Ettől fogva Erdély lett a nemzeti uralom és alkotmányosság zászlóhordozója, épen a Fráter György által megalapozott politika következtében. Szapolyai halála után az ő birtokrésze, Erdély lett a régi alkotmányos királyság folytatója, örököse. Magyarország nemzeti élete többé nem a Ferdinánd, hanem Erdély politikájából táplálkozott.

Bár Fráter György első teendője a János Zsigmond uralmának megszervezése volt, de közben minden cselekedete voltaképpen arra szolgált, hogy a töröktől meg nem hódított magyar területek erejét egy fő alatt egyesítse s a törökre halálos csapást mérjen, mert jól tudta azt, hogy ha sikerül is egy önálló fejedelemség megteremtése, az önállóság külső biztosítékait meg nem szerezheti, hiszen minden pillanatban bekövetkezhetett volna, hogy a török Erdélyt is hódoltsággá süllyeszti. Ezt akarja megakadályozni s ennek a nagy célnak áldozza fel a maga lábán jární kezdő Erdélyt is.

De hiábavalónak bizonyult önzetlen, puritán egyenisége, fényes államférfiúi kvalitása, az a vágya, hogy megakadályozza a török erőszak és a bécsi önkény tulkapásait, hajótörést szenvedett az udvari politikának a történelem folyamán oly sokszor ismétlődő rövidlátásán, mely nem tudta, vagy nem akarta megérteni, hogy az uralkodóház érdekeire nézve csak egy szabad, erős Erdély lehet értékes, ami azonban csak nemzeti és nem családi politikával lett volna elérhető.

Erdély Fráter György buzgolkodása folytán Ferdinándé lett, de ahelyett, hogy azt megnyerni igyekezett volna, reászabadtja Castaldó rémuralmát, melynek „a” mondására minden, önmagára valamit adó nemzet részéről, meg ha külső segítség nem támogatja is, a felelet csak „b” lehetett.

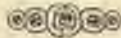
A sok kegyetlenkedés és nyomorúság, mely pénzügyileg és katonailag eddig ismeretlen súllyal terhelte meg Erdélyt, feltétlenül reactiót kellett, hogy ebresszen. A politikai elégedetlenség mellé még vallási érdekféltés is járulván, ezek együtt, közös erővel addig erlelték a feszültséget, míg 1556-ban Erdély elszakadt Ferdinándtól s Izabellát fiával együtt a szultán támogatása és oltalma alatt visszahozták.

Ekkor áll Erdély a maga lábára s kezdi meg mint önálló

fejedelemseg azt a pályafutást, melyet a Gondviselő azért jelölt ki számára, hogy a magyar nemzet megmentője legyen.

Hogy Erdély elszakadt Ferdinándtól, a politikai indokokon kívül vallási motivumok is közreműdtek. Erdély már protestáns volt s a Habsburgok római katolikus uralmából elég volt az a kóistoló is, melyben négy éven keresztül részesült.

Amint Erdélyből protestáns ország lett, ezzel jövendő sorsa is el volt pecsételve.

Az erdélyi fejedelemség politikájának vezető eszméje.

Erdély különállására, vagyis az önálló Erdély kifejlődésére meg voltak az alkalmas alapok már a magyar állam bölcsőjétől kezdve ama sajátságos köz- és magánjogi viszonyokban, melyekre nézve Erdély a magyar állam többi részétől különbözött.

E különbség azonban még nem volt akkora, hogy komolyan veszélyeztethette volna az állam egységét. Mintegy elemi erővel a török részéről fenyegető veszély sodorta Erdélyt a különválásba s mindaddig, míg Magyarországon a török hatalmi tényező volt, a nemzeti önfenntartás szükségessége követelte meg, hogy Erdély a szultán védelme alatt békében élve, megmentse ezt a földet s rajta a magyar nemzetet a jövő számára.

Miután Magyarország egyesítését a versengő felek valamelyike alatt a török lehetetlenné tette, Erdély mintegy kényszerítve volt arra, hogy a sors által kijelölt hivatását felismerje s azt legjobb tehetségével betöltse.

Ezt az önálló politikai hivatást János Zsigmond még nem érezte át, nem látta be, hogy az egyesülés a másik országrésszel lehetetlen, sőt veszélyt rejtő, míg az ország szive török kézben van.

Az ő idejében még úgy látszik, mintha Erdély önállóságának napjai megvolnának számlálva, mert erőnek-erejével egyesülni akart. Kísérletei szerencsére meghiusultak. Nem azért, mintha a császár tanácsosai belátták volna, hogy Erdélyt igen nehéz lesz megtartani a töröktől, nem is azért, mintha talán Erdélynek azt a szerepet szánták volna, amelyet másfél száz éven keresztül betöltött, hanem azért, mert cserébe sokalták a megígért császár-leányt, a királyi címet és a kívánt terület-részeket s azt remélték, hogy olcsóbban is hozzájuthatnak Erdélyhez.

Báthori István az, aki felismerte Erdély nagy jelentőségét és

misszióját. Alatta Erdély oly fényes pályafutást kezd, mely páratlan Európa történetében.

Erdély történeti szerepe tehát a magyar állameszme ápolása, az ősi alkotmányjog folytonosságának fenntartása volt.¹

Erdély bunéul róják fel, hogy e hivatása betöltésében a keresztényesség ellenségével fogott kezét. Ez igaz, de vajjon nem akkor érdemelné meg, hogy követ vessünk reá, ha ölbedugott kézzel engedte volna, hogy a Habsburg-ház családi politikája miatt és a két hatalmas ellenség viaskodása között nemzeti létünk összemorzsolódjék? És ne feledjük, hogy Erdély a török barátságát szívből sohase kereste, hanem csak mint eszközt használta fel missziója betöltése érdekében.

Erdély a különállást soha sem tekintette végcélnek, csupán mint a viszonyok által reáerőszakolt kényszerhelyzetnek, melytől szabadulni igyekezett, valahányszor megvolt a reménység arra, hogy a magyar királyok akarják és elég erősek is arra, hogy a törökre döntő csapást mérjenek.

Erről a reménységről Erdély sohasem mondott le. A királyi Magyarországnak most ugyan erővel elszakított, de jogilag kiegészítő alkatrészeül tekintette magát s így az anyaállamnak államisága, a magyar alkotmányosság és nemzeti szabadságok fenntartása szíven feküdt.

Várták a pillanatot, hogy akár egyesült erővel, akár a nemet birodalom erejével kiűzzék a törököt, hogy visszakerüljenek a korona fennhatósága alá. De addig, épen a magyar alkotmányosság érdekében szükség volt önállósága biztosítására. Ezt csak az által érhetette el, hogy elfogadta a török fennhatóságát, mely mellett azonban szapora lépéssel építi ki teljes politikai függetlenséget, mintha érezne, hogy erre a tőkere majd szüksége lesz a nagyobb testvérnek.

De mit várhatott volna Erdély a Habsburg-háztól? Arra, hogy leszámoljon a törökkel, a hosszas háboruk bizonyosága szerint gyenge volt, de nem volt gyenge a nemzet jogainak csorbitásában. Már pedig, ha a német abszolutizmus zsarnoksága folytonosan elnyeléssel fenyegeti az alkotmányt, akkor jobb adófizetés mellett is megtartani a nemzeti létet és intézményeit, mintsem a török adótól megszabadulva, ismét szenvedője legyen annak az erőszakosság-

1. Szádeczky Lajos: Az erdélyi fejedelemség politikájának vezereszméi. Erdélyi Múzeum. 1893. III. f.

nak, melyet I. Ferdinánd négy évi kormányzása alatt egyszer már végig élt.

De még szenvedéseiben sem gondolt arra, hogy különállását örökre megtartsa; aggódva leste azt a pillanatot, amikor a Habsburgoktól valamelyes kimeletet és megértést tapasztalhat, hogy saját erejét is felajánlja a közös ellenség kiverésére.

Ez a szándék vezette Báthory Istvánt, ennek érdekében munkálkodik egy, az európai fejedelmekből álló német szövetség létrehozásával.

Halálával nagyszabású tervét Báthori Zsigmond aprópénzre váltotta fel, amikor teljes hévvel Rudolf császár karjai közé veti magát, annak meglátása nélkül, hogy Magyarország alkotmánya romokban hever, aki azt előidézte, attól kimeletet nem várhat Erdély számára sem.

Erdély magasbavivó pályája megroppan s Mihály vajda bitortlásának és Básta zsarnokságának nyomoruságába merül.

Erdély a bukás szélére kerül, ha Bocskai idejében fel nem ismeri Erdély hagyományos politikáját, hogy egész Magyarország megmentése még mindig csak a török szövetség által érhető el, mert az udvar az iránta tanusított bizalmat az ország évszázados oszlopainak kidontogetésével hálálja meg.

Bocskai is ellensége volt mindig a töröknek. Abból az igazságból indult ki, hogy Magyarországra életkérdés a nyugattal való szövetség. Ebben az irányban működött meg akkor is, amikor Rudolf lázadásra kényszerítette. E lépése azonban nem térítette el regi meggyőződésétől, csak a változott körülményekhez alkalmazta azt.

A magyar állam önállóságához való ragaszkodása adja kezébe a fegyvert, mert a nemzet jövőjéről van szó. Nem Rudolf tulkapása ellen irányul támadása, hanem azon egész rendszer ellen, mely Magyarország szabadságát Mohács óta fenyegette.

Magára veszi az elmúlt háromnegyed század ellenzeki hagyományait, hogy széttepje azokat a szálakat, melyekkel az országot a császári birodalomhoz kezdték fűzni.

Nem akarja a Habsburgokat detronizálni, hanem olyan politikára kényszeríteni, mellyel a magyar megbékélhet.

Ezt a munkát folytatja Bethlen Gábor, I. Rákóczy György s a bécsi, nikolsburgi és linzi öékek mind azt bizonyítják, hogy Erdély volt az első a csatasorban, amikor a nemzeti lét veszélyeztetve volt.

Végső céljuk az állam egységének helyreállítása, készen arra, hogy feláldozzák Erdély különállását, ha a Habsburgoktól garantiát nyernek az ország megvédeése, szabadsága megtartására nevezé.

Ha csupán Erdély sorsa vezeti őket s nem az anyaország fölötti aggodalom is, úgy a fejedelemséget török segítséggel könnyen biztosíthatták volna.¹

Szabadságharcaikban nem vakította el őket a magyar korona fényessége sem, mert valamennyien világos politikai célért küzdenek, nem pedig rangért és pompáért.

Nagyravágyással nem kockáztatják a jogszerű vívmányokat, mert kötelességüknek csak egy dolgot ismernek: a magyar alkotmány elismertetését államjogi szerződésekben.²

Az erdélyi fejedelemség előállása történeti szükségesség volt Buda elestével éppen a magyarság biztosítása érdekében kellett megalakulnia.

A faj fennmaradásának hatalmas ösztöne jelölte ki Erdély számára azt a missiót, hogy amikor Magyarország a legváltásosabb helyzetbe jutott, a nemzeti multnak védőbástyája, az ősi tradícióknak védelmezője, a nemzeti erőnek és öntudatnak fejlesztője legyen.³

Mihelyt azonban a török hatalom meggyengült s a 16 éves felszabadító háboruban az ország jelentékeny része hatalma alól felszabadult, az erdélyi fejedelemségnek is meg kellett szünnie.

II. Rákóczy György nagyravágyása, I. Apafi Mihály hinta politikája sokban hozzájárultak Erdély bukásához, azonban ha még olyan nagy államferfiak lettek volna is, a véget csak megnyújthatták, de meg nem akadályozhatták volna.

Midőn megszűnt a szétválás legfőbb oka, megszűnt Erdélynek, mint különálló fejedelemségnek a létjogosultsága is. Történeti hivatását betöltötte s ezzel adva volt jövődő szerepe is. Azonban hosszú idő szenvedéseire volt szükség, hogy fennt és alant egyaránt megértsék, hogy nem egy szétdarabolt, hanem egy egységes Magyarországra van szüksége úgy a nemzetnek, mint a dynastiának, mert csak így nézhetnek bizakodva a jövődő fele.

1. Márki Sándor: Nemzeti ünnepeken. Az unio.

2. Szadeczky Lajos: I. m.

3. Szadeczky Béla: Erdély visszacsatolásának története. Erdélyi Múzeum. 1901. XVI. K.

A fejedelemség megszűnésének következményei.

Lipót király diplomája másfél századnál hosszabb időre megállapította Erdély közjogi helyzetét. Megmaradt fejedelemségnek, de elszakadt Magyarországtól s mikor közvetlenül a koronának lett alárendelve, egyszersmind az udvari politika eszközévé süllyedt.

Önként vetődik fel a kérdés, hogy amikor Erdélyt kényszerhelyezete a Habsburgok uralma alá juttatta, miért nem törekedett a personalis union kívül a realis unio keresztülvételére?

Ennek egyik oka éppen az erdélyiek ily irányú törekvése volt. Azt hitték, hogy államuknak a fejedelemség korában kifejlett sajátosságait, mondjuk: specifikus alkotmányát így tudják a legkönnyebben megtartani. Még elevenen élt lelkükben a fejedelemség fényes korszaka. Belső életében virágzásnak indult s rendezett közigazgatása, pénz- és hadügye, ugyszintén művelődési élete tekintetében valóban mintaképe lehetett az anyaállamnak, mely ugyanazon idő alatt minden tekintetben alatta áll az erdélyi viszonyoknak.

Erdély egy sajátos államalkat- és alkotmánnyal bírt, melynek alapja és kiindulási pontja az a territorialis tagoltság, mely szerint az itt lakó három nemzet saját municipiális belételeket folytatott és nagyjelentőségű, külön-külön jogokkal és privilegiumokkal rendelkezett. Mindezekhez hozzájárult még főszempont gyanánt azon véghetetlen nagy különbség, mely majdnem áthidalatlan válaszfalat emelt Magyarország és Erdély között a vallási és egyházi kérdések körül való alkotmányos és közjogi felfogás és helyzet tekintetében.

Erdély a maga szabadelvűségének sok, fényes bizonyítékára mutathat rá. A tökéletes vallásszabadságnak klasszikus földje volt Erdély. A négy recepta religio teljes egyenjogúsága nemcsak törvénybe iktattatott, de életteljes alaptörvénnyé vált.

Ezzel szemben Magyarországon ott volt az uralkodó egyház,

szorosán összeforrvá az állam és társadalom szervezetével, nagyon is érezhető befolyást gyakorolva az államélet minden ágára.

Aztán tekintetbe kell vennünk azt a körülményt is, hogy a magyarországi alkotmány már csak tartalom nélküli fogalomná lett, hiszen a bécsi udvar, amikor háborukkal nem volt elfoglalva, teljes erejével reáfeküdt s a beolvasztás politikája állandóan kísértett.

Erdély szentül meg volt győződve, hogy a két örlö nagyhatalmasság között csak gazdát cserél, de eddigi államéletében nem lesz változás.

Ezek az okok kényszerítik Erdélyt arra, hogy az unio gondolatával ne sokat foglalkozzék.

Másfelől azonban, még ha Erdély egyesülni óhajtott volna is, az udvar oly akadályokat állított volna fel, amelyek legyőzéséhez elegendő erővel nem rendelkezett.

Felülről azt a szerepet szánták Erdélynek, hogy Magyarország „Hinterlandja“ legyen, honnan fenyegetni lehessen azt, valahányszor megkísérelné az egységes és önálló magyar nemzeti állam megvalósítását.¹

Mennyire megváltozott azonban Erdély felfogása rövid száz év alatt. Az idő felvilágosító hatása alatt régi álláspontjából épen az ellenkezőre csapott át.^{Central University Library Cluj}

A leopoldi diplomával egészen új korszak vette kezdetét, mely a fejedelmitől igen sok tekintetben különbözött.

Bár ősi alkotmányunk, törvényeink megmaradtak ugyan, de új formák új elvek léptek életbe s egészen más szellem hatotta át a közéletet.

A kormány élén az eddigi nemzeti fejedelmek helyett a habsburgi-házból származó magyar királyok jelennek meg.

A király Bécsben lakván, helytartóik a gubernatorok lettek, kiket az országgyűlés jelölt ki a bevett vallások hivei közül, de az udvar tetszés szerint nevezte ki a neki megfelelőt.

A gubernátori kor csak árnyeka lett a fényes fejedelmi kornak. De még így is fellendülhetett volna az ország, ha az alkotmányos élet biztosítékai: a törvényhozás, pénz és fegyveres erő felett való rendelkezés lassanként ki nem csuszott volna kezei közül.²

Annak igazolására, hogy Erdély végül is az uniotól várja az ujjászületést s a régi szép időkön való merengésből — ha élni

1. Márki Sándor: i. m.

2. Kovári László: i. m. VI. K. 1—6.

akart — fel kellett, hogy ébressze alkotmányának folytonos csorbitása, nem lehet mellőzni azokat az elevenbe vágó eseményeket, melyek az unio eszméjét lassanként erlelni kezdték.

A leopoldi diploma alkotói négy eszmét kívántak biztosítani : 1. I. Lipót és utódai mint magyar királyok jönnek Erdély birtokába s a leendő védelem nyújtásért évi adót vehetnek ; 2. Erdély kormányzásában az akkor klerikális befolyások alatt álló Magyarország vagy a bécsi kormány minél kevesebb befolyást nyerjenek ; 3. A separatio óta keletkezett törvények elismerése által Erdély alkotmánya, a vallások egyenlősége, a nemzetek unioja biztosítottassék ; 4. A király távolléte miatt a kormány felelősségét a tisztviselők választása által biztosítsák.¹

A bécsi udvar szakítva egyelőre a régi erőszakos politikával, minden lehető elkövet, hogy Erdélyt abban a hitben ringassa, mintha a fejedelemség folytatódna. Simogató politikát űz, de a török hatalom hanyatlásával mindinkább szűkebb térre szorul a fetedelmi kor szervezete. Még úgy ahogy, megtartatnak a leopoldi dipl. pontjai, mert a kormány nem akarja, hogy Erdély hamar ráeszméljen arra, hogy vele hazug játékot űznek.

De már 1695-ben azon ürügy alatt, mintha az erdélyiek II. Apafi Mihály trónrasedgítése érdekében érintkezésbe léptek volna a törökkel, császári seregek árasztják el Erdélyt. Ezt nemsokára II. Apafinak a fejedelemség iránti igényének megsemmisítése követte, mert majdnem erőszakkal való eltávolításával mintegy tudtára adták Erdélynek, hogy az önálló fejedelemség további folytatásának reménységéről egyszersmindenkorra mondjon le

A német katonaság beszállásolásával megkezdődik az adó ijesztő mérvű fokozása is. Azt a rendszert, melyet Kolonics cardinális Magyarországon meg akart valósítani, már Erdély is érzi ; megtörni a magyarságot, kivetkőztetni nemzetiségéből, földjét elvéve idegeneknek adni, koldussá tenni, majd katolikussá téve, beolvasztani a német birodalomba, ez a törekvés Erdélyre is kiterjedt.

Az önállóság megszűnésének első következménye a már különben is elszegényedett nép és középosztály anyagi romlása, az ország tökéletes elszegényedése lett.

Erdélynek vallási és alkotmányos szabadsága biztosított

1. Kővári L. i. m. VI. K. 21.

ugyan a diploma által s bár ez erőteljesebbnek látszott, mint a magyarországi törvények, még sem tudta megvédeni Erdélyt a rekatholizáló és önkényuralmi törekvésektől.

Mig Európa más nemzetei véres harcot vivnak a lelkiismeret szabadságáért, addig Erdély négy vallása és három statusa békét élvezett a fejedelmek alatt.

Az önállóság megszűnésével Erdély hét erénye, hét főbűnné változik. Megindul a civódás a felekezetek és nemzetiségek között.

Mihelyt Bécs ráteszi kezét Erdélyre, megkezdődik a vallás üldözés. A regnum Marianum eszméje lebeg Kolonics előtt, ezt akarja megvalósítani a protestáns Erdélyben is.

A katolikusok, Bécsből bujtogatva, követelésekkel állanak elő s minden tiltakozás ellenére, befészkelik magukat a jezsuiták is. A kath. püspökség helyreállításával az egyház visszakapja javait, s püspöke az első helyet foglalja el a kormányzók tanácsosai között. Amit ugyan nem tekinthetünk sérelemnek, de azt igen, hogy a kath. egyház jognyerését a magyarság ellenálló erejének, ellenzéki szellemének megtörésére eszközül használták fel. A protestantizmusnak, mely Erdélyt egykor a magasba emelte, szárnyát szegik mindenkorra; a kálvinistákat még megtűrik ugyan, de az unitáriusokat csakhamar kizárják a közhivatalokból.

A katholizálás nemcsak a magyar, de az oláh ajkuakra is kiterjed, mert ezeknek megtérítése jóanyagnak bizonyul minden udvari törekvés helyeslésére.

Kolonics csak a szász natiót dédelgette, mert ezzel akarta elérni Erdély germanizálását. E dédelgetés nagyban megrontotta a békességes viszonyt. Amit akkor Bécs elhintett: a nemzetiségi törekvések csiráját, annak hajtásait hosszú századokig kellett nyesegetni.

A nemzetiségek mindenike nyer az új aera által, csak a magyart szorítják hátra. Ennek a közélet kihalása lett a következménye. Az emberek visszahúzódnak megmaradt kiváltságaik közé s az ország dolgaival nem törődve, öntudatlanul is egyéni érdekeiknek és önzésüknek rabságába esnek.

Igy esnek áldozatul egymásután a mult nagy eszméi, elvei, vívmányai és tradíciói, melyek ellen az udvar hol titokban, hol nyíltan, de szünet nélkül intézi támadásait.

A magyarság vagy lemond eddigi vezető szerepéről, vagy alkalmazkodni kénytelen a megváltozott viszonyokhoz.

Sokan az utóbbit választják, mert a bécsi udvar különböző címek behozatalával hozzájuk férközve, álomba szenderítette a nemzetet, készséges szolgálivá tette a fourakat.¹

A karloviczi béke Erdély számára sok meglepetést hozott. Az első volt a pénzügy átszervezése azon a vezérelven, hogy a kezeles centralizálásával minél több jövedelem biztosíttassék.²

Erdély szomorú állapotán már nem sokat segíthetett az utolsó nemzeti fölkelés sem. 1704. július 6-án a gyulafehérvári gyűlés kikiáltja ugyan II. Rákóczi Ferencet Erdély fejedelmévé, de a szászok magatartása s a főkormányzók félelme miatt a mozgalom csak epizódá válik, hiszen Rákóczi Erdélyt úgy sem vallhatta magáénak s mielőtt szerencséje végkép letűnt volna, a szerencsétlen országot a császári fegyverek rég visszaszorították előbbi korlátai közé. Erdélynek már nincs története, nincs szabadsága, ami van, azt is idegenek csinálják.

Az 1744-ik szebeni hongyülés Erdély fejedelem választási jogát s az aranybulla záradékát törölte a törvények közül s a *pragmatica sanctio*t igtatta helyükbe.

Igy jut Erdély a rendi államból az absolut házi hatalom béklyói alá, megerősítve az ellenállási jog eltörölésével, hogy még az esküvel biztosított jogok elgázolása esetén se folyamadhasson a jogos önvédelem eszközehez.

1762 ápr. 11-én az országgyűlés befolyása nélkül alakítja meg Mária Terézia azt a nevezetes katonai intézményt mely a határőrvidék neve alatt ismeretes. A kormány egész részeket szakít ki az ország területéből, lakosságát katonailag szervezi tetszése szerint s helyezi idegen hatóságok kormányzása alá.

Mária Terézia hosszú uralkodása után egy határozott irányú férfiú került Magyarország és így Erdély trónjára is, aki Ausztria több százados politikáját elég erősnek hitte arra, hogy az ország beolvasztását nyíltan hangoztassa s annak végrehajtását megkísérelje.

A leopoldi diploma már csak papíron volt meg, mert II. József annak minden egyes pontjára halálos csapást mért.

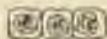
A Hora-fele lázadás elfojtása után a császár mind mereszebb támadásokat intézett az alkotmány ellen. Az egységes birodalom, jogegyenlőség, közös teherviselés eszméjének kész volt mindent feláldozni.

1. Kóvári L.: i. m. VI. K. 50—52.

2. Kóvári L.: i. m. VI. K. 50—52.

Mégis II. Józsefet úgy kell tekintenünk, mint a gondviselés küldöttjét, mert épen az ő absolutizmusa lett az alkotmányos élet és a nemzeti szellem első felvillanyozója.

Álom borulhatott hosszú ideig mind a két hazára, Bécsnek hol erőszakos, hol lekenyerező politikája megfélemlíthette, vagy elvakíthatta az embereket, de amikor a történeti jogok szentségét teljesen felrugva látta, akkor a szivekbe vetett nemzet és szabadság iránti szeretetnek meg kellett mozdulnia s még a megszálló katonaság félelmetes fegyverei sem homályosíthatták el azt a felvetődött eszmét, hogy a két haza megmentője csak az unio lehet.

Az unionak első országgyűlési tárgyalása.

Amint II. József erőszakos intézményei összedültek, azonnal előterbe lépett az unio gondolata. A közvélemény felkeltésére az előbbi részben felhozott okokon kívül, nagy hatással munkált közre az u. n. partiumi kérdés.

Mikor Mohács után Magyarország két részre szakadt s Erdély a török portának adózó külön fejedelemség lett, több magyarországi vármegye Erdély birtokába került, melyek erdélyi törvény es alkotmány szerint kormányoztattak. 1687-ben, Erdélynek a Habsburg-ház birtokába adása felől megindult tárgyalások alkalmával, mintegy pressióképen beküldött császári seregek ellátása érdekében Erdély es az udvar között egy megegyezés jött létre, mely szerint az ellátás összes költségeit Erdély magára vállalta. Ennek az lett a következménye, hogy a régebben Magyarországhoz tartozó megyék adózás tekintetében Erdélytől nem függtek, de igen közigazgatásilag. Ez a bonyolódott helyzet sok kellemetlenséget szerzett a Részeknek s ezért állandóan kérték helyzetük tisztázását.

Az 1715-ik pozsonyi országgyűlés elrendelte e megyéknek Magyarországhoz való teljes visszacsatolását. E törvény azonban nem hajtatott végre, mig sok huza-vona után 1732-ben III. Károly felszólítja a magyarországi helytartótanácsot es a guberniumot a reincorporatio keresztülvitelére.

Ez abból állott, hogy Máramaros es Arad megyék teljesen Magyarországhoz adattak, mig Közép-Szolnok, Kraszna es Kővár vidéke adózás tekintetében is Erdélyhez került. Zaránd megyére pedig kimondatott a kétfelé szakasztás, ami 1744-ben teljesedésbe is ment.

Tehát Magyarország régi kívánsága csak részben teljesült, mert az 1741-iki pozsonyi 18. t.-c. ellenere Közép-Szolnok, Kraszna es Kővár vidéke es a megcsonkított Zaránd megye Erdély birtokában maradtak továbbra is.¹

1. Szilágyi Ferencz: Erdélyi unio. 1861. 5-8.

Magyarország örökös követelése a Partium teljes visszacsatolását illetően s a nagy változás következtében szenvedett alkotmányos és jogi sérelmek érzete Erdélyben hatalmasan felkeltette az unio eszméjét. 1790-ben az alkotmányos élet helyreállítása után, meg sem várva az országgyűlés összehívását, a közvélemény hangosan kívánta az egyesülést.

A partiumi megyékben történt az első lépés a nagy célra. Közép-Szolnok, Kraszna és Kővár vidéke 1790. márciusában együttes gyűlést tartanak s elhatározzák visszacsatoltatásuk sürgetését, egyszersmind követeket választanak a budai országgyűlésre.¹

A partiumi megyék felhívására a székely székek 1790. május 10-én elhatározzák, hogy székenként külön követeket küldenek a magyar országgyűlésre, hogy „az új királlyal kötendő szerződésekben, hitlevélben és esküvésben nemes Erdély országát is mint a szent koronának tagját befoglaltatni kérik és nemes Magyarországnak Erdéllyel lehető szorosabb unialtatása módjáról értekezzenek.“²

Bár tudják, hogy egy ilyen nagyfontosságú kérdésben elhatározásra egyedül az országgyűlés a hivatott fórum, de miután attól féltek, hogy az országgyűlés összehívásáig az új király koronázása megtörténhetik „és az új szerződésből való egész kimaradásuk“ be ne következzenek, evégből nemzeti gyűlés tartását határozzák el s az unio feltételeire vonatkozólag egy tervezetet készítenek, melynek 10 pontja közül lényegesebbek a következők:

Erdélyt, mint a magyar koronának tagját, a törvényesen megkoronázott magyar király bírja s Erdély által választott vajda igazgassa.

A királyi hitlevélben Erdélyről is legyen említés, hogy törvényeiben, szabadságában, fejedelmeitől nyert kiváltságaiban megtartatik.

Erdély különös dolgait illető ügyekben külön országgyűlést tarthasson, de a közös ügyekben együtt határozzanak s az ilyen gyűléseken a főhivatalnokokon kívül minden fő- és alsóbbrendű nemes meghívó nélkül is megjelenhessenek.

Vallás dolgában a protestánsoknak és más vallásuaknak Magyarországon az 1606-iki bécsi béke I. cikke szerint, Erdélyben

1. Szilágyi F. i. m. 10.

1. Szadeczky Lajos: Udvarhely megye története.

pedig a hazai alaptörvények szerint a négy bevett vallás szabad gyakorlata és joga fenntartassek.¹

Harmadsorban Alsófehér és Doboka megyeket látjuk az unio érdekeiben buzgólkodni, előadván kérésükben, hogy bár az erdélyi három nemzet között fennálló unio tiltja „egyik a másik hire, az az országgyűlése nélkül országos dolgokban valamely mozdulást tenni, annyiival inkább elvégezni és határozni,“ de meggondolva, „hogy a két nemes haza egy csontból való csont, egy vérből való vér s egy testből való test, egy törvény által vezéreltetik, egy ősi szabadság lelketől lelkesítettik, nem hiszik vétetni, ha azokkal, kikkel a természet egyesítette, szorosabban is egyesülni kívánnak.“²

Hasonló szellemű utasításokkal ellátva indulnak a budai országgyűlésre a szász székek és Zaránd megye követei is.

Bár Erdély elsősorban alkotmányának és szabadságának elismerését kívánja az új hitlevélben, de a mult szomorú tapasztalatai által, mintha teljesen még a királyi esküben se bizna, arra a meggyőződésre jut, hogy a personalis unio kívül keresnie kell a teljes egyesülés lehetőségét is, hogy egyesült erővel egy bolderabb jövő alapjait rakhassa le s ezért bizalomteljesen közeledik az anyaország felé. Egyszersmind azt is kijelentik, hogy ha Magyarország szintén öhajtaná az uniot s evégett a maga szándékát, akaratát és feltételeit kinyilatkoztatná, úgy az erdélyiek nemcsak ellenzői nem lennének, „hanem inkább atyafiúi buzgó indulattal és teljes igyekezettel annak tökéletes végbevételére fognak törekedni.“³

A sok reménységre jogosító országgyűlést II. Lipót 1790. június 6-ára hívta össze Budára. A július 12-iki ülésen a koronázási diploma tervezetének elkészítésére egy 35 tagu bizottság küldetett ki. Az erdélyiek ötrendbeli kérése e bizottságnak adatott át, mely az elkészített tervezetben a következőképen emlekezik meg Erdélyről: „Transylvaniam veluti ad Coronam Regni Hungariae pertinentem, verumque et inseperabile ejusdem memborum, cum eodem Hungariae Regno effective unituri, tam nos ipsi, quam etiam Successeres Nostri, qua Reges Hungariae possidebimas.“⁴

Az augusztus 30-iki ülésen az országbiro megemlítette, hogy a király „erősen és változatlanul elhatározta“, hogy nem fog új

1. Szádeczky Lajos: i. m.

2. Szilágyi Ferencz: i. m. 12.

3. Gyulafehérvári füzetek. 1861: I. 114.

4. Szilágyi F. i. m. 13.

diplomát kiadni, elégedjenek meg a rendek a III. Károly vagy Mária Therézia hitlevelével¹.

Ez a kijelentés nagy felzudulásra adott alkalmat s kimondott, hogy a Carolinum diploma egyáltalában nem elegendes „bátorságosabb megtartására a haza szabadságának.“

A királyi hitlevél egyes pontjai tárgyalása közben akadtak a magyarországi rendek közt olyanok, akik semmivel nem indokolható olyan kijelentést tettek, hogy Erdély ügyéről Magyarországnak nem áll érdekében gondoskodni, mert a megnyilvánult kívánság nem annyira egész Erdélyé, mint inkább egyes megyék óhajta. Batthyányi Ignác erdélyi kath. püspök szólalt fel Erdély érdeke mellett s nagy melegséggel hirdeti, hogy egész Erdély kívánságáról van szó, amit Erdély minden részéből hozzá intézett kéro levelekkel bizonyíthat²

II. Lipót szeptember 20-iki leiratában újból kijelentette, hogy arra nézve, ami az 1741. évi 18. t.-c. tartalmán túlmenőleg céloztatik, előzőleg az erdélyi országgyűlést is meg kell hallgatni, hogy annak nyilatkozata a magyarországi rendekkel közöltetven, a királyi jóváhagyás megnyerése után törvénybe irattassék.³

Vagyis ez azt jelentette, hogy az erdélyi ügy rendes országgyűlési tárgyalásra utasított.

Az országgyűlés e királyi válasz következtében október 5-en egy újabb feliratban „mivel a nemzet jogai tiszták és elvitázhatatlanok“ kérte a királyt a felterjesztett diploma elfogadására, annál inkább, mert ellenkező esetben a nemzet fiait határozott protestatióba kergetné.⁴

Még a koronázás előtti napon is megisméltik kérésüket, azonban a király változatlanul ragaszkodott továbbra is szeptember 20-iki végzéséhez.

De az ország rendei ezután sem nyugodtak meg. S mivel arról is értesültek, hogy az egyesített kancelláriát a király szétválasztotta, 1791. március 5-én erélyes feliratban adnak kifejezést a tett intézkedések fölötti fájdmuknak s az unio ügyét a legmelegebb szeretettel tolmácsolják az uralkodó előtt.⁵

1791. március 8-án kelt a király tagadó válasza e felíratra.

1. Szilágyi F. i. m. 14.

2. Gyulafejevári füzetek. 1861. I. 60—70.

3. Gyulafejevári füzetek. 1861 I. 115.

4. Szilágyi F. i. m. 8.

5. Szilágyi F. i. m. 10.

Abban kijelentette, hogy a kancellária szétválasztásával csak Erdély alaptörvényének tett eleget, melyet magára nézve kötelezőnek ismer s hiszi, hogy a rendek ebben annál inkább meg fog-
nak nyugodni, mivel az 1741. 18. t.-c. intézkedéseinek nem lesz rövidsége.

Az erdélyi országgyűlés 1790. dec. 12-re hivatott össze. A rendek mindjárt a második ülésen azon óhajtásuknak adtak kifejezést, hogy a királyi hitlevel Erdélynek külön is kiadassék, mig a magyarországiban Erdély név szerint is benne legyen.¹

A partiumi megyék sürgetésére az 1791. febr. 11-iki ülésen az unio feltételeinek kidolgozására egy bizottság küldetett ki. Ez elkészítvén a maga munkálatát, az egyesülés feltételeit 6 pontban állapította meg.²

1791. márc. 4-én vétetett tárgyalás alá a kiküldött bizottság javaslata, melyet hosszú vitatkozás után a következő 7 pontban fogadott el az országgyűlés :

1. A magyarországi királyok Erdélyt nem más joggal, hanem csak mint magyar királyok, Magyarországtól elválhatatlanul birják és igazgatják.

2. Mivel Erdély, midőn a magyar királyok uralkodása alá ment, szabad és független ország volt és I. Leopoldnak s következőinek uralkodásukat szabad és önként való tetszeseből bizonyos feltételek alatt fogadta el, azért a leopoldi kötes level e császár és Erdély között fő és gyokeres egyezés, melynek értelmében Erdély minden jogai, törvényei és szokásai szentül megtartassanak és Erdély ezért, hogy most Magyarországgal való egyesülését nyilvánosabbá tette, a regi vajdák idejebeli állapotjára és teljes visszakapcsolatására ne kényszeritessék s Magyarország Erdélyt törvény által biztosítsa, hogy minden törvényekben és szabadságában megtartja és oltalmazza

3. Kivánják minden trónváltozás alkalmával a leopoldi diploma s az összes törvények megerősítését.

4. Erdély külön országgyűlést tarthasson s ezen szabadságával minden függes és megszorítás nélkül élhessen.

5. A guberniumi es a tobbi dicasteriumok megtartassanak s a két udvari kancellária egyesitessék.

1. Az 1790 -92-iki országgyűlés jegyzőkönyve.

2. Gyulafehérvári füzetek. 1861. I. 116.

6. Amint a magyarországi nemesek Erdélyben, úgy az erdélyiek Magyarországon nemesi szabadságukat megtarthassák.

7. Az eltörölt harmincadok többé fel ne állittassanak ¹

Az erdélyi országgyűlés ezzel a határozatával bizonyoságát adta annak, hogy éhajtja az uniót. Bár e határozat minden pontja elárulja, hogy saját régi intézményeit sértetlenül fenntartani igyekszik, ezen azonban nem üdödhettek meg, mert saját alkotmányát szabadabbnak tudta a magyarországinál.

E hét feltétel elfogadása után elhatározták, hogy a célba vett unioról a királyhoz feliratot, a magyarországi rendekhez pedig tudósítást küldenek.

A királyhoz intézett felíratra elutasító választ kaptak a rendek, mert azzal az érveléssel, hogy az egész egyesülés kérdése a két ország között előleges tanácskozást és megállapodást kíván, az uralkodó a fennebbi pontok elfogadását megtagadta.²

Tehát mind Magyarországon, mind Erdélyben országgyűlési tárgyalásra utasított az unio ügye.

Azonban ez 1848-ig nem következhetett be és pedig egyenesen az uralkodóház ellenszenvé miatt. Ez állítás első pillanatra talán ellenkezik azzal a királyi előterjesztéssel, melyben II. Lipót egyenesen felszólítja Erdély rendeit, hogy az egyesülés keresztülvitelére készítsenek tervet és azt terjesszék a trón elé. Azonban ha uralkodóházunk akkori általános helyzetét nézzük, ez a felszólítás voltaképpen csak a bizalom megnyerésére irányult, abban a meggyőződésben, hogy a nemzet részéről tapasztalt bizalmatlanság elenyésztetése után a királyi hatalom erejével úgysis megakadályozhat mindent, ami a trón érdekeire veszélytozó.

A köztudatban általában úgy tartják, hogy 1790-ben az unio megbuktatója gr. Bánffy György gubernátor és gr. Teleki Sámuel kancellár ellentétes egyéni érdeke volt. A kérdés eldöntésében tagadhatatlanul nagy befolyása volt mind két államférfiúnak. Bánffyt az unio kérdésének támogatásánál nem kis mértékben vezette a régi vajdai rang és hatalom után való vágyakozás, míg a Teleki ambícióját nem igen elégíthette ki az a gondolat, hogy az unio megvalósítása esetén egyszerű alkorkláttnok legyen.

Az uralkodót azonban még sem a Teleki unio ellenes érvei vezették, hanem sokkal inkább az a tekintet, hogy egy,

1. Az 1791. országgyűlés jegyzőkönyve.

2. 1791-iki országgyűlés jegyzőkönyve.

mindig rebellisnek tartott egységes Magyarország az akkori hangukatok és nemzetközi viszonyok közepette nagy veszéllyel járna a Habsburg-házra. A francia nemzet a királyi hatalmat annyira megnyirbálta a nép felség jogán, hogy a király valósággal árnyék fejedelemmé lett. Ilyen intézkedésnek a szükségessége nálunk is sok lélekben élt, annál inkább, mert a multból igen sok olyan törekvést látott, mely a nemzet létezését is végveszéllyel fenyegette

Másfelől nyugtalanító volt II. Lipótra nézve Poroszország magatartása, mely azt a látszatot keltette, hogy a császárnak a törökkel szemben indított hódító politikáját megakadályozza. Ilyen viszonyok mellett az sem látszott lehetetlennek, hogy Magyarország elszakadjon a dynasziától. Hogy az ilyen gondolat nem volt idegen, semmi sem bizonyítja jobban, mint az a magatartás és hang, melyet az egyes vármegyék tanusítottak az uralkodóval szemben.

II. Lipót meg volt győződve arról, hogy a kedélyek ekkora ingerültsége mellett erőszakoskodással csak ártana magának, azért úgy tesz, mintha semmit se tudna arról az elégedetlenségről, mely a nemzetet áthatotta. Annál többet fárad azonban, hogy az engedékenység látszatának felkeltésével a nemzet bizalmát megszerezze, de egyuttal oly kérdéseket is beledobjon a közéletbe, melyek alkalmasak a nemzeti egység megbontására és a féltékenységgel felkeltésére.

Mintha örvendene az egyes osztályok izgatásainak, a rácok fészkelődésének, az egyházellenes agitációnak, hiszen ezek épen az ő terveinek kedveztek.

Ilyen körülmények között az unio eszméjének az udvar rözéröl való felvetése örvendetes óhajtásnak semmiesetre se mondható, amikor épen az erök szétforgácsolása volt kívánatos.

Tehát, ha az udvar látszólag, a közhangulat hatása alatt fel is szólítja az erdélyi rendeket az unio tervének kidolgozására, valósággal éppen ellene munkál. Ezt bizonyítja II. Lipótnak az 1791-iki erdélyi országgyűlés királyi biztosához, Rall altábornagyhöz intézett egyik bizalmas levele, melyben többek között azt írja: „. . . figyelmeztetni akarom Önt egy körülményre, mely tekintettel a következményekre, rendkívül fontos s amit egyedül csakis az Ön tájékoztatása végett közlök Önnel a legszigorubb bizalmassággal. Egész határozottsággal tudom, hogy az erdélyi

rendek közül némelyek azzal a gondolattal foglalatostkodnak, hogy Erdély Magyarországgal egyesíttessék. Miután én ezt az egyesítést több tekintet miatt soha meg nem engedhetem, meg aztán nem is akarom, ön kellő módon kéz alatt minden segédeszközzel hasson oda, hogy a rendek ilyen javaslattal fel se lépjenek.⁴¹

Ugy látszik, hogy Rall „kéz alatti“ munkája nem volt meddő, mert az erdélyi rendekben az unio iránti lelkesedés napról-napra lohadt. Az 1792-iki országgyűlésen már nincs szó az unioról s a Habsburg-ház legalább egyelőre elérte célját.

1. Jancso Benedek, Szabadságharcunk és a dáko-román törekvések. 30. 1.

Erdély közelete a 19. század első évtizedeiben.

Az unio megvalósítását voltaképpen királyi határozat hiúsította meg. A két hazának az egyesülés iránt közértelemmel megnyilvánult óhajta teljesítetlen marad s a szent ügy éppen abban az időben, mely arra legalkalmasabbnak mutatkozott, nem hajtatott vegre s több mint egy félszázadnak kellett eltelnie, míg egészen más viszonyok és körülmények között mindkét ország törvényhozása az egyesületet kimondotta.

Az unio ügye 1848-ig érdemleges tárgyalás alá nem került, csak mint gravamen, kapcsolatban a partiumi kérdéssel vándorolt egyik országgyűlésről a másikra.

A francia forradalom által felidézett háborúk s az ezek kisetében járó külcsapások és az uralkokóháznak minden szabadságszellőtől való rettegése, az alkotmányos életre oly zsibbasztólag hatottak, hogy annak tovább fejlődése a szép és sokat ígéro kezdet után teljesen megakadt, annál inkább, mert országgyűlés vajmi rilkán hivatott össze.

Az ország szellemi és anyagi javait illető ügyek bizottságoknak adattak ki javaslattétel végett s ha ezeknek tárgyalása megkezdődött is, törvény nem lett belőlük. A nagy tömeg feldolgozott anyagból alig vált ki valami közérdekű tárgy, ami az általános jólétet és a nemzeti erőgyarapodást előmozdítani hivatva lett volna.

A leopoldi diploma 10-ik pontja s az 1790—91-iki X. t.-c. évenkénti országgyűlés tartását rendelte el s mégis 1834-ig, tehát 42 év alatt mindössze három országgyűlésről tudunk. S hogy ezeknek tárgyai is legfőképen az uralkodóház és a kormány érdekeinek javára szolgáltak s a nemzet előhaladását egyáltalában nem mozdították elő, kitűnik a királyi előterjesztésekből, melyekben nem találunk egyetlen korszerű eszmét sem.

Az erdélyi országgyűlések gyümölcstelen éveire megdőbbsen-tően sivár korszak következett.

Az erdélyiek nem is igen törődnek az országgyűléssel, mintha e fontos alkotmányos intézmény tudata teljesen kiveszett volna a lelkekből. Nem gondolták meg, hogy ez az ország egyetlen palladiuma, mely az elnyomástól és beolvasztástól megvédeni s a szabadság megőrzése és korszerű reformok megvalósítása végett az erőket egyesíteni képes, sőt a nemzetépítés egyetlen törvényes tere és eszközlője.

Az országgyűlések tartásának elhanyagolása volt az oka annak, hogy az ország fontosabb hivatalainak szabad választás útján való betöltése megszűnt s ennek folytán a nemzet életerői védelem nélkül maradtak.

A legfelsőbb polgári hatóság a Bécsben székelő udvari kancellária volt, de ez önállósággal s egy országot megillető tekintéllyel sohasem rendelkezett, hanem a birodalmi kancellárnak volt alárendelve, aki kedve szerint dönthetett az ország legbelsőbb ügyeiben is.

Az egész ország kinevezett burokraták önkényes hatalma alatt állott. Úgy igazgattak, amint tetszett s úgy szolgáltattak igazságot, amint érdekük és szeszélyük kívánta.

Kirótták az adót és újoncoztak a kormány meghagyása szerint, egy csipetnyit se törődve azzal, hogy ezek képezik voltaképpen az alkotmány garanciáit.

Erdély politikai ébredését, a közszellem fellendülését igen sok körülmény akadályozta. A tökéletes elszigeteltség, a sorsát intéző hatalom bénító nyomása, a kiváltságaik közé zárt rendek szükkeblősége, az alsó néposztály elhagyatottsága mind hozzájárultak ahhoz, hogy Erdély csak államosdit játszott.

A köznemesség és a polgárság lett volna hivatva az úttörés munkájára, de amaz sokáig nem tudott kibontakozni az arisztokrácia hálóból s nagyzási szenvedélyeiből, emezt pedig mindvégig fogva tartotta féltékenysége.

Erdély közléte érintetlen maradt attól a korszellemtől, mely Európa-szerte áthatotta az embereket. Nem érdekli, ami határain túl történik. Alig hat reá a szabadelvű Magyarország ébredése s nem ragadja magával az a reform mozgalom, mely az 1825—27 iki magyar országgyűlésről indult el diadalmas útjára s melynek zászlóját Széchenyi István emelte magasra, aki lemondással, tet-

tel nemzete javára munkált, küzdött, élt s főtényezője volt a Magyarország állameletét átalakító s az erdélyi uniót is elhozó újkor előidézésének.

Csak egyesek lelkét hevíté: az új tűz, a rendek nagy többsége mozdulatlan,

Bármily szomorú volt is azonban Erdély közállapota, a reménység egy boldogabb jövőndő iránt, nem halt ki teljesen. Id. gr. Bethlen János, br. Kemény Dénes, gr. Teleki Domokos, Szász Károly, Zeyk József több társaikkal egyesültek s az ország lelkiismeretének felébresztését munkába veszik. Mint vándor patrioták az 1830-iki francia és lengyel forradalom és a magyar országgyűlésen is felébredt hazafias szellem hatása alatt bejárták a vármegyéket és székelyszékeket s teljes erővel izgattak a kinevezésen alapuló kormányrend-zet el'en, követelve a nemzet választási jogának visszaadását.

Azok között, kiknek tekintete nem a multon, hanem a jövő Magyarország kialakulásán csüngött, legmagasabbra emelkedett br. Wesselényi Miklós, aki „mint egy óriás áthág a bércek választófalán s lábát Magyarország és Erdély földjén veti meg.” Élő megtestesülője a két ország uniójának s úgy a magyar, mint az erdélyi országgyűléseken nagy lendülettel ostromolja a rendi elzárkozottságot, döngeti a hatalom kapuit s küzd eszméi megvalósításáért.

Magyarországon több sikerrel és nagyobb népszerűséggel, mint Erdélyben. Amott a megyék többségétől vezetett közvélemény és a rendek táblája országgyűlésről-országgyűlésre fokozódó erővel és határozottsággal követeli a liberális reformokat és a modern Magyarország kialakítását. Erdélyben pedig az országgyűlés egyetlen táblája a magyarországi főrendek szellemének bélyegét hordja magán s az ellenzék nem tud érvényesülni.

A harmincas és negyvenes években tartott erdélyi országgyűlések munkássága teljesen meddő volt, mert a rendek visszautasítottak minden újítást. Az urbéri reform a rendi szűkkeblűségen, a magyar nyelv államivá tétele a szászok nemzeti feltékenységén és az oláhok saját érdekeik veszélyeztetése címen, az unio pedig mindannyiok elzárkozottságán hajótörést szenvedett.

Azonban a mag már el volt vetve, csak várni kellett az idők teljességét, hogy aratás is legyen.

A reformok fölött szenvedélyes viták indultak meg röpiratokban és újságcikkekben, melyek napról-napra érlelik a kifejlést. S ha az erdélyi törvényhozás a maga erején nem is tudja megoldani azokat a nagy feladatokat, melyeket a magyarországi reformpárt állhatatos küzdelme ekkor már oly közel juttatott végleges diadalhoz, Magyarország Erdély segítségére siet, hogy legalább kamatait fizesse vissza azoknak a nagy szolgálatoknak, amelyeket Erdély az ő szabadságának védelmében egykor teljesített.

A győzelemhez azonban hosszú, keserves út vezetett s különösen az unio eszmiója részesült sok hányattatásban, melynek egyes fázisait kell még ismertetnünk.

Az unio gondolatának fogadtatása.

Erdély különválása az anyaországtól valóban a gondviseles műve volt. „A magyar állam romjaiból Erdély azért alakult külön fejedelemséggé, hogy fellegvárául, védobástyájául szolgáljon a nemzet legféltettebb kincseinek, nemzeti létünknek, alkotmányunknak és szabadságunknak“.¹ Erdély ezt a hivatását teljesítette másfélszázadon keresztül a legönzettelebb módon.

Bár bolcsójét a török hódoltság ringatta, életét a törökjárom összeomlása oltotta ki, e kis ország és maroknyi népe különválásának köszönhetjük, hogy Magyarország ma is él és remélhetjük, hogy a népfajok egymásbafolyó áradatában a védőgát háládatlan szerepét a jövőben is dicsőséggel betöltheti.

Erdély nemzet megtartó szerepét töltötte be a múltban s amikor azt látta, hogy az ő dajkasága által megizmosodott Magyarország mellett a különválásnak többé nincs létjogosultsága, megértő szeretettel nyújtja jobbját a hivatkozó testvérnek, hogy együtt, közös erővel oldják meg azt a feladatot, mely a magyarság megerősödését, a haza boldogulását van hivatva szolgálni.

Azonban mint minden mélyreható reformnak, így az unionak is akadtak gáncsolói, sőt ellenségei is, akik minden követ megmozgattak, csak hogy létre ne jöhesen az egyesülés.

I.

Erdély részéről jövő ellenvetések.

1. A legnagyobb súlyú és sok embert megtevesztő ellenvetés az volt az unio ellen, hogy az által elveszitené Erdély nemzeti függetlenségét, mert az unioval lemondana az 1791. VI. t.-c.

1. Szádeczky Lajos: Erdély szerepe a magyar szabadság harcokban és az unio története. E. M. 1894. XI. K.

azon pontjáról, melyszerint Erdély mint saját alkotmánnyal bíró ország, megerősített törvényei szerint kormányoztassék, függetlenül minden más országtól.¹

Az önállóság emlegetése azonban már csak a szavakkal való játék volt. Hiszen Erdélynek jóformán nem volt egyetlen egy olyan időszaka sem, amelyben teljes függetlenségről lehetne beszélni. Valamelyes vonatkozásban mindig érezte, hogy önmagának nem szabad ura. A fejedelemség legfényesebb korában is keresnie kellett a portá kegyét, mert az volt a fejedelemség tutora.

Vagy volt e függetlensége a Habsburgok alatt? Csak egy futólagos pillantás a habsburgi birodalom strukturájára, mindenki meggyőződést szerezhetett volna arról, hogy a kormány bármennyire szíven hordta volna is, hogy mindenik külön alkotmányú országgal saját rendszere és törvénye szerint kell elbánnia, a gyakorlatban azonban lehetetlen volt annyifele elv irányát követni, ahány a tartomány.

Papiron mindeniknek meg volt a saját alkotmánya, de amikor mindig egy összmonarchia megteremtése lebegett legfőbb cél gyanánt a Habsburgok előtt, akkor a függetlenség hangoztatása voltaképen csak a látszat további megőrzésére vonatkozott.

Erdély semmi tekintetben nem volt már önálló ország, hanem egy „országosdit játszó tartományocska“, mert „Erdély másfél század alatti külön országgént létezése közben, tenta és papiros fogyasztásban haladott csak, minden egyébben hátra maradt“.²

„Bank, meg műút nincs, biztosított külkereskedési összeköttetés nincs, vala ellenben devalvatio és van lotteria, katonai laktanyák: ennyi minden, mit nemzeti erőink emantipatiója gyanánt másfélszázad gyümölcséül felmutathattunk“.³

Hogy Erdély a valóságban is bírja az alkotmányt, csak az unio által érheti el, mert míg Magyarország már gyakorolta jogait, fejleszthette alkotmányát, addig Erdély az Approbata Compillata és a különböző dekretumokban lefektetett alkotmányról csak ábrázolhatott csupán.

1. Nemzeti Társalkodó 1841. 47. Szentiváni Mihály: Unio.

2. Kemény Dénes Honegység. 1848. 45.

3. Kemény Dénes Honegység. 1848. 47.

A valóság keserü tapasztalata mondatja Bagosi Sándor kraszna megyei követtel, hogy szánandó ország az, mely magát csak nevével kívánja fenntartani. Vigyázni kell, hogy Erdély ne legyen kénytelen egy római szegény, agg költővel ezt sóhajtani: *Sepulchri similis, nihil, nisi nomen retineo.*¹

2 Az unio ellen felhozott másik ellenvetés az volt, hogy az által megszűnne Erdélyben is a főbb tisztviselők szabad választási joga.² Eltekintve attól, hogy ez az ellenvetés a magyarországi közjog nem ismerésén alapult, az erdélyi választásokat mindennek nevezhetjük, csak épen szabadnak nem, mert teljesen alá voltak rendelve a felekezeti viszonyoknak. A négy recepta religio tagjai közül 12 egyént választottak, akik közül a király tetszés szerint nevezte ki a neki legmegfelelőbbet. Ilyen formán a választásból az került ki győztesen, akit a kormány is és a választók is egy „kissé“ akartak.

De még ha teljesen szabadon, egy személyben összpontosulóan nyilvánulhatott volna is meg a közakarat, a dolgok folyását nem a megválasztottak szelleme irányította, hiszen „hazánk kormánya egy nagyobb gépezetnek távolibb kis kereke, melynek némi szabad játéka van, de általában kimért körben szokott forogni“.³

3. Az unio ellenzésébe befolytak vallási motivumok is. A magyarországi protestánsok helyzete a kormány és a kath. klérus ellenségeskedése miatt igen sok agodalomra adott okot s így Erdély joggal gondolhatott arra, hogy az unioval a lelkiismereti szabadság is veszélyeztetve lenne.

Már a seperáció bekövetkezésében nagy szerepet játszottak a vallási szempontok. Protestáns államá lett a fejedelemség, melyet a Habsburgokhoz való visszatéréseben leginkább vallási helyzete gátolt meg s így Erdélynek tulajdonképeni szilárd alapját protestáns jellege szolgáltatta. Ez a protestáns jelleg, mely az állam kormányzatában egy volt a nemzeti jelleggel, nemcsak a társadalmi életet tette tisztán magyarrá, de biztosította a politikai élet nemzeti szellemét is.

Igy volt ez a multban, de mihelyt Erdély a Habsburgok katolikus uralma alá került, ennek hatását a különböző felekezetek mindjárt megéreztek.

1. 1841. erdélyi országgyűlés jegyzokönyve. 159.

2. Szentiváni i. m. 71.

3. Szentiváni i. m. 73.

Erdélynek egyik alkotmány sarka volt, hogy a bevett négy vallás teljes jogegyenlőséggel bírt és a törvény egyiknek sem adott elsőbbséget a másikkal szemben.

A vallások politikai befolyásának azonban meg volt a káros következménye is. A törvény egyiknek sem adott supremációt, azonban a felekezetek egymás között állandóan arra törekedtek. „A megyékben a ref. vallás az uralkodó s a szászszékekben nem is uralkodót, hanem zsarnokot látunk, mely a nemzeti es vallási gyűlölet minden elemeit fölveve magába, a vallási, polgári és társas élet minden fordulójában önkényt gyakorol“.¹

Ha meg is volt a versengés az egyes felekezetek között, ezáltal azonban az egyén vallásos élete bántódást nem szenvedett.

Magyarország ebben a tekintetben sokkal hátrább állott, mint Erdély. A vallásügynek rendeletekkel való rendezése, reverzálisok, áttérések, vegyesházasságok sérelmei, egyszóval a felekezetek közötti teljes jogegyenlőség hiánya igen sok erdélyi ember lelkéből aggodalmat váltott ki, de különösen az unitariusok tartottak attól, hogy az unio a szabad vallásgyakorlatukat veszélyeztetni fogja s megfosztja őket a szabad lakhatástól és birtoklási jottól.

4. Eltekintve a próbált nehézségektől, mint pl. hogy az unio anyagilag is terhet róna Erdélyre, vagy hogy inkább meg voltak elégedve az országgyűlés egy kamarás rendszerével, mert ezzel inkább megőrizhetőbbnek gondolták a nemesi egyenjoguságot, különösképen az a hang bántotta Erdélyt, amellyel Magyarország igen sokan mint tartozást követelték az uniot.² Ez a történelem félreismerésen alapult, mert a seperatio lefolyása mindenkit meggyőzhetett volna arról, hogy Magyarországnak hatalmasabb ereje ellenére is csak annyi joga van követetésre, mint Erdélynek Magyarországgal szemben.

Általános volt Erdélyben az a vélemény, hogy az unio csak úgy valósulhat meg, ha az egyesülés feltételei mint két, egymástól független állam közös akaratával állapittatik meg.

II.

Magyarország részéről jövő ellenvetések.

Az unioval szemben felhozott, komoly tartalommal bíró aggodalmak elosztatásától Magyarország általában sohasem akart

1. Kossuth Lajos: A testvérhon. Pesti Hírlap 1842. 181.

2. Zeyk József: Nehány szó még az unioról. Nem. Társ. 1841. 124.

elzárkozni. Határozott elve volt, hogy mindazt, ami az erdélyi alkotmányban üdvös volt, magáévá tegye s a sajátját pedig kiterjessze Erdélyre is. Hogy gáncsoskodók voltak, az érthető abból a körülményből, hogy a két ország a hosszú különlét alatt az egymás közvetlen szemléletétől távol esett. Erdélyben éppen elszigeteltsége miatt, igen sokan csak a szomszéd tűzhelyéig tudtak ellátni s ehhez járult még az az érdek politika, hogy sokan inkább ohajtottak vezető szerepet játszani, ha kis körben is, mint nagyobbban másodiknak lenni. Az egyéni önzés igyekezett háttérbe szorítani a közérdeket.

Magyarországon különösen két dolgot hoztak fel, mint amelyek az unio ellenzését szorgalmazták.

1. Az egyik ellenvetés az volt, hogy Erdély akkori összetételében és nagy elmaradottságánál fogva ölom súlyt kötne Magyarország haladó lábaira.¹

Akik ezt hangoztatták, voltaképen nem voltak tisztában azzal, hogy az unio micsoda hatalmas tőkét képvisel Magyarország úgy politikai, mint erkölcsi életére nézve.

Igaz, Erdély elmaradott volt, de azt nem lehet egészen Erdély bűnéről felronni, mint inkább annak a hatalomnak, mely az erdélyi erők kibontakozását következetesen megakadályozta.

Saját mulasztásából származó bűne elég volt, de az a vád, mintha az arisztokratikus magábavonulás a magyar elem kiszélesítésére nézve minden vágyat kiölt volna, fenn nem állhat.² Hiszen a készség az unio iránt, nem számítva az egyesek és a nemzetiségek önző érdekeit, nagyon sokszor megnyilvánult, természetesen sok áldozat árán kivívott különös jogaik és törvényeik respektálása mellett.

Bár a magyarországi nemesi rend politikai nézetei fejlettebbek voltak az erdélyiekénél, de másfelől az erdélyi nemesek nagyobb rokonszenvet mutattak mindig az alkotmányos jogegyenlőség iránt és ami nem hallgatható el: sokkal magyarabb volt az élet összes viszonylatai között.

Kemény Dénes joggal mondhatta egész Erdély nevében, hogy „se józan ész, se józan törekvés nem hiányzik Erdély népében: kozbuzgóság és erély több él Magyarországon, alkotmányos jogegyenlőség több Erdélyben“.

1. Kemény Dénes : i. m. 50.

2. Kossuth Lajos : i. m. 181.

2. Tartalmasabb ellenvetés volt Magyarország részéről az, hogy az unio által természetszerűleg megnővekednék a nemzetiségek száma és így egyesülten nagyobb erővel léphetnének fel túlzott követeléseikkel a magyar állammal szemben.¹

Első pillanatra ennek az érvnek, tekintettel a nemzetiségek amügy is nagy számára, nem maradt el a hatása és az unio önzetlen barátait is gondolkozásba ejtette, azonban csakhamar felül kerekedett annak az igazságnak meglátása, hogy a nemzetiségek épen a magyar nemzeti erők szétforgácsolását látták szívesen, mert nemzetiségi aspirációikat épen gyengeségünk által gondolták elérhetőnek.

Mint látni fogjuk, a nemzetiségek épen az unio kerülhetetlen ellenségeivé váltak, mert tudták, hogy minden erőgyarapodásunk az ő számukra veszteséget jelent.

III.

Az erdélyi nemzetiségek ellenvetései

1. Erdély alkotmánya a három nemzet es negy vallás unioján épült fel. Szabadon nyilvánuló szövetség volt tehát az az alap, amelyen különböző érdekeik ellenére is megállhattak egymás mellett.

A behozott szászokat a székely és a magyar szívesen fogadta, mert korán felismerte bennük azt a kultur-tényezőt, mely az ország előhaladására hatással lehet. Minden politikai jognak részesévé lesz, nem is álmodva arról, hogy idővel majd olyan törekvéseket ápolnak, melyek a külön állammá letelt célozták.

A szász-faj bevándorlása óta mindig elkülönözve állott Erdélyben. Élelmességével körülbástyázta magát mindenféle kiváltságokkal, egy rangba jutott a honalkotó magyar es székely nemzettel, de azért mindig idegenül viselkedett Erdély iránt, mely pedig boldog hazát adott neki. A bécsi kormány rendszerint a szászokat rántotta elő, ha Erdélyben zavart és viszálykodást akart csinálni.

A szászok különösen attól tartottak, hogy az egyesülés által mint nemzet elveszti azt a befolyást, melyet addig gyakorolt Erdély közügyeiben es ezáltal nemzeti érdekeik lennének

1. Kemény Dénes: i. m., 52.

veszélyeztetve. Tudták, hogy az unio természetes következménye lenne a territoriális elszigeteltség feladása, amiből papjaik és tisztviselőik egyéni onzustól vezetve, azt a következtetést dobták be a szász közvéleménybe, hogy unio esetén a magyarok szolgálivá lennének¹

Ez aggodalom erőszkos voltát mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy az erdélyi magyar elem, ha valóban elnyomatás lett volna célja, ezt megtehetette volna unio nélkül is, mert összefogva elég erős volt ahhoz, hogy magának túlnyomó befolyást szerezzen a harmadik rövására.

2. A szászok mellett az oláhok voltak még azok, akik az unio megvalósulását minden áron megakadályozni szerették volna. Bár Erdély akkori alkotmányos összetételében az oláh népnek, mint jobbhálynak nemcsak szerepe, de szava sem volt, mégis az ő mozgalmukról is e helyen kell szólnunk annál inkább, mert a szabadság eszmék hatása alatt megunva azt az állapotot, hogy a nagy lélekszám ellenére róluk nélkülök határozanak, megindul egy olyan aknamunka, mely vértengerré dagad és az unio sorsára nem csekély befolyással volt

1791-ben az oláhok II. Lipóttól a többi nemzetekkel egyforina egyenjogúságot és vallásszabadságot kértek. Amikor az országgyűlésen az udvartól leküldött kervenyt felolvasták, künn a városban egy tűzvész miatt félrevert harangok szavára a követek az ablakok felé szaladtak. Id. br. Wesselényi Miklós utánuk kiáltott: „Maradjatok helyeteken és ne szaladjatok, mert elég nagy tűz ég most ebben a házban, bár ezt olthassuk el“.²

Ezt a tüzet az akkor felvetett unio keresztülvitele olthatta volna el csupán, mert az oláh nemzetiségi eszme hivei jól tudták már akkor, hogy a magyar állam az unio nélkül erős nem lehet soha s hogy terveiknek semmi sem kedvezhet annyira, mint a különválás további fenntartása.

De mint láttuk, az udvarnak épen érdekében állott a tuz terjedese s így történhetett meg, hogy az oláhok hazug fikciók alapján olyan követelésekkel állottak elő, melyeknek teljesítése egyenlő lett volna supremációjuk elismerésével.

Hogy idáig fejlődtek a dolgok, abban nagyon bünösök Erdély konzervatív vezető emberei, akik azt gondolták, hogy a

1. Kemény Dénes : i. m. 15.

2. Jancsó Benedek : i. m. 29.

három nemzet és a négy vallás elvére fektetett politikai rendszer alapján, kiváltságaik rendületlenül fenn fognak maradni a világ végéig. Hogy van egy nagy tömeg, melynek lelkében sajátságos érzések váltakoznak, mely a dolgok rendjével elégedetlen, azzal Erdély urai nem sokat törődtek.

Ki hitte volna, hogy amikor 1815-ben Metternich politikai rendszere teljes diadalt aratott, néhány évvel később Európa keletét forradalmi kísérletek fogják megrázkodtatni? A görög szabadságharcral egyidőben keletkeznek Moldvában és Oláhországban azok a forradalmi egyesületek, melyek a törökjárom alól való felszabadulást készítették elő. Természetesen ez hatással volt nálunk is a „románizmus“ ébredésére. Sőt, amikor az orosz cár ürügyet találva háborúba keveredett a törökkel s a drinápolyi béke következtében Erdély tőszomszédságában az oláh fejedelemségeket az orosz erő megszállotta s a parasztságra az előző állapotokhoz képest több könnyítést hozott, fáradság nélkül elhithették az egyszerű néppel, hogy ők a protektor szerepét töltik be. Az erdélyi oláh parasztság ezekről a reformokról tudomást szerevezve, erősen hitte, hogy amint a Kárpátokon túl lakó testvéreit a vele egy hiten levő orosz szabadította meg a török igától, majd eljön Erdélybe is, hogy jobbágyságuknak végét vessen

Előbukkannak az orosz propaganda ügynökei, akik Dákó-Románia ábrándképével kezdik bódítani a könnyen hívő népet. Mindinkább meggyökeresedik bennük az a gondolat, hogy Magyarországnak ütött a végórája, mert a szláv törekvések útjában áll s a régi dicső Dácia csak a leigázott Magyarország romjain, Erdély, Moldva és Oláhország egyesítésével építhető fel.¹

Ilyen körülmények között az oláhok nem tekinthetők az unio barátjainak. Igaz, Erdély velük szemben sok mulasztást, mondhatni méltatlanságot követett el, de hát eltekintve a kor általános felfogásától, vajjon Erdély jobb volt-e önmagával szemben?

A sok izgatás következtében elhitték az oláhok, hogy a robotot nem törlik el, sőt súlyosbbitani fogják; elhitték, hogy maga a császár is szívesen látná a magyarok kiirtását; elhitték, hogy győzelmük esetén a magyar és székely birtokosok földje közöttük fog felosztatni.

1. Jancso Benedek i. m. 34.

Amikor már csak a szervezkedés volt hátra, hogy nyiltan fellépjenek, váratlanul, megdöbbenésszerűleg hatott az a sok szabadság, melyet a negyvenes évek a polgári és politikai egyenlőség alapján minden polgár számára biztosítani akartak.

„A Kossuth által megteremtett magyar szabadság a csábító fény egy pillanatában úgy tunt fel, mint az oveké is, de nem voltak tájkozva különösen az iránt, hogy minő következményekkel fog járni a románságra nézve az unio megvalósítása“. ¹ Ekkor jön Barnitiu Simon, aki irányt ad annak az oláh mozgalomnak, mely nemzeti szabadságot és nemzeti egyenlőséget követelt és az unioról tudni sem akart addig, míg az oláh mint szabad és egyenrangú nemzet meg nem kerdeztetik.

IV.

Miért óhajtották általában az uniot ?

Erre a kérdésre már igyekeztünk feleletet adni az egyes erdélyi viszonyok rajzolásánál, itt csupán összefoglalólag a nemzeti es dynasztikus érdekeket és a Partium ügyét említjük meg, mint a melyek sűrűszen követelték az unio létrehozását.

1. A 19. század elejen Európaszerte a nép individualitás megteremtése volt a jelszó. Általánossá válik az a meggyőződés, hogy bármely állam csak akkor lehet biztos belső szabadsága s intézményei felől, ha elég erős arra, hogy magát a külső támadások és befolyások ellen meg tudja védelmezni. Magyarország különös helyzeteben pedig annál szükségesebb volt egy erős, egységes államtestnek megteremtése, mert a nemzetnek a maga szabadsága es alkotmánya épségben tartásáért nemcsak külső támadásokkal, de a velünk egy jogar alatt élő, ennélfogva hozzáink legkozelebbi viszonyban álló tartományok kormányainak ellenséges törekvéseivel is állandóan küzdenünk kellett. ²

Kulönváltan élni továbbra is, Erdélyre nézve különösképen, egyet jelentett a nemzeti öngyilkossággal, mert népe a sok teher miatt nyomorgott s köznemessége a veleszuletett előitéleteknél fogva minden munkát nemeslevelére esett csorbának tekintve, csak epen hogy tengette életét. Ha a jobb érzésűek akartak is javítani Erdély siralmas helyzetén, legyőzhetetlen akadályképen

1. Jancso B. : i. m. 48.

2. Tisza Kálmán : Unio. „Magyarország“ 1861. 37.

meredt eléjük Erdély terjedelmének és népességének kicsinysége, elszigeteltsége s az ezer felé ágazó, gyakran összeütöző érdekek láncolata.¹

Ezen az állapoton a törvényhozás sem segíthetett, még ha teljes erejében lett volna is, mert utjában állott a sok különböző nemzet, vallás, kiváltság, szokás és elkülönbség.

Az egyesülést kívánta mindenekfelett Erdély anyagi és szellemi jóléte, melyre nézve életkérdéssé vált az unio.²

A nemzeti önfenntartás szükségessége parancsolta az uniot, mert a nemzetiségek elnyeléssel fenyegették a magyarságot. „Unio nélkül Erdély visszaesnék régi apathiájába, sőt rosszabb helyzetben lenne mint valaha, mert a seperátizmus daemoma három nemzet helyett négy és négy vallás helyett öt vallás között üznő demorizáló cselszövényeit“.³

„Hiába ragaszkodunk csak papiron s jámbor álmokban létező oly előnyökhöz, melyek elkopott, fényes köntösként, már sem valódi diszt nem adnak, sem az idők visszontagságai ellen meg nem óvnak. Az unio oly életkérdés, mely afelett határoz: Magyarhon legyen e jóval erősebb, mint most, Erdély pedig legyen e Magyarhon nagyságának teljes részese, vagy pedig idegen fajok prédájául uelényésszék“.⁴

A régi rövidlátás mintha kezdene eltűnni, meggyőződésse válik, hogy unio nélkül az alkotmány állandóságában bizni nem lehet, hiszen már is anyira meg volt tépázva, hogy a régit nem lehetett benne felismerni

Erdély egész helyzete olyan volt, mint egy roskadozó ház, melynek támaszai redves gerendákból lévén összealkotva, a majd innen, majd onnan jövő szelektől megingatva, megerősített vas-kötések hiánya miatt könnyen elpusztulhatott.

Ezt látva, még azok is, akik eddig aggodalmaskodtak, meg kellett hallják gr. Mikó Imre lángoló szavait, hogy „a magyarnak avégre, hogy tovább is gyarapodó erőben fennmaradjon s hajdani fényét s nemzeti erejétől feltételezett politikai súlyát ismét visszanyerje, az unio szükséges. A seperationak ellene szól a józan ész,

1. Szentiváni i. m. 72.

2. Gr. Teleki Domokos: Unio. Unio-Zsebkönyv. 1848.

3. Kováry László: Okmányfár. Unio melletti hirlapi nyilatkozat a román nemzet fiai részéről.

4. Wesselényi Miklos: Az uniorol, Erd. Híradó. 1846. 340.

mást tanácsol az önérdék, őseink, gyermekeink, késő utódaink, hazánk és nemzetünk iránti minden kötelességek mást kívánnak, egyebet parancsolnak. Parancsolják azt, hogy mind annak, ami fennmaradásunkat biztosítja, mind pedig annak, ami semmivé tehet bennünket, tiszta tudatára jutván, mint érett, jóra való nemzet úgy cselekedjünk; parancsolják azt, hogy a múlt sérelmeire fátyolt vessünk, a jelent türhetővé, a jövőt vidámabb kilátásúvá, boldogabbá tenni vállvetett erővel igyekezzünk, egymásnak kezet nyujtsunk, legyen szízzel-lélekkal mindenki hű fia e honnak. Hiszen mi rokon nélkül állunk a nagy világban! Ki szeret minket, ha mi nem szeretjük egymást, kitől várhatnánk rokonszenvet, ha mi gyűlölködünk saját véreinkre? Miben remélhetünk, hogyan várhatunk jobb napokat, ha azt, ami erre vezet, ami fennmaradásunk, jobblétünk feltétele, magunktól eltaszítjuk?¹

2. Hogy Erdély nemcsak megértette a kor figyelmeztető szavát, de épen lelkesedett az unioért, ehez nagyban hozzájárult a Partium teljes visszacsatolítása Magyarországhoz. Amiért Erdély három századon át oly szívósan küzdött, hiábavalónak bizonyult, mert egyik erős, fenntartó oszlopát, legbátrabb és leghivebb küzdőtársát elvesztette. A megtörtént tényen már változtatni nem lehetett, de indítást adott az unio kívánására, hogy ne legyen kénytelen csonkán küzdenie, hiszen a Részek elszakítása „az alkotmánynak és igazgatási rendszernek sarkából való kimozdításán kívül a fejedelemséget nemcsak megrendítették, sőt azt a megsemmisedés pontjára juttathatnák“.²

3. Az unio megvalósítását nemzeti érdekeken kívül dynasztikus érdek is követelte. A magyar nemzet a Habsburg-ház sok válságos órájában tett bizonyosságot arról, hogy nemcsak szavakkal, de tettekkel is kész megmutatni lojalitását.

Ha egyszer-máskor nem épen sima nyelvvél akart erőt adni kívánságainak, az nem azért történt, mintha antidynasztikus lett volna, hanem azért, mert a nemzeti lét önfenntartásának kötelessége parancsolta, hogy amikor meg nem értessel, megsemmisítését célzó törekvésekkel találkozott, igénybevéve minden rendelkezésre álló eszközt, figyelmeztesse az uralkodóházat arra, hogy épen saját érdeke ellen vet, amikor a nemzet bántását megengedi

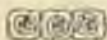
1. Gr. Miko Imre: Irányeszmék.

2. Az erdélyi 1841-iki országgyűl. jegyzőkönyv. 162.

Az unio törekvések, bár mindig annak tartották, sohasem irányultak az uralkodóház ellen. Magyarországnak es Erdélynek vitalis érdeke volt az unio, de az volt a dynasztiának is „mert egy különböző történeti mult és nemzetiségi érdekek miatt össze nem forrott tartományokból álló államszerkezet együttmaradásáf semmisse biztosíthatja annyira, mintha annak a széthullni készülő államszerkezetnek van egy erős kompakt része, melyre támaszkodhatik“.¹ Bár „a többi nemzetek közt sok hű alattvalókat is számlál uralkodónk, nincs egy elem is, melynek geografiai, statistikai es politikai helyzeténél fogva nemzetiségi fennállása annyira egybe legyen kötve az uralkodóház fennállásával, mint a magyar nemzet“.²

1. Pesti Hirlap. 1848. 141.

2. Erdélyi Hiradó. 1848. 248.

Az uniot kimondó erdélyi országgyűlés előzményei.

1741 óta hat magyar és 1791. óta három erdélyi országgyűlés kereste az unio megoldási módját, de bármily fontosnak is ítélte Erdély, mégha az udvari politika a megosztott országot és kormányzást nem tartotta volna is jobbnak a maga céljai számára, annak megvalósítása sok nehézségbe ütközött, mivel az erdélyi rendek az unio esetére is fenntartani kívánták a külön jogokat, kiváltságait és külön országgyűlés tartását.¹

1791. március 17-én is csupán a personalis és nem a reális unio mellett nyilatkoztak.

Az unio feltételeit a magyarországi országgyűléstől kirendelt bizottság két ízben dolgozta ki. Az első munkálatot 1793-ban ócsai Balogh Péter septemvir készítette: „De arctiori nexu Transsilvaniae cum Hungaria” címmel, míg a második nem más, mint az elsőnek az 1825—27. évi országos bizottság által végzett revidiált formája. Ez utóbbiban szemére is vetik Erdélynek, hogy a szorosabb egyesülést sohasem óhajtotta s az unio emlegetésével csak azt a célt akarta elérni, hogy a maga kiváltságait a magyarországi királyi hitlevellel is biztosítsa.²

1791-től egy félszázad tanulságainak, hosszas politikai elnyomatásra és keserves belső vajadásra volt szüksége Erdélynek, hogy a föltétlen teljes unio eszméje meghódítsa a lelkeket s annak szükségyszerűsége köztudattá váljék.

Az 1848-iki évtől számítjuk Magyarország újjászületését. Ez esztendő teremtette meg az uniot is. A francia forradalom maradandó és mély hatása egészen átalakította a monopolizált uralom önkénye alatt szenvedő népek gondolkozásmódját. Új eszmék, új irányok keletkeztek, melyek a szabadság, testvériség és egyenlőség hármasságában sűrűsödtek össze. Párizsban

1. 1790—91-iki magyar orsz. gyűlés jegyzőkönyve. 234.

2. Szilágyi Ferenc; i. m. 32.

ennek esik áldozatul a királyi trónus, ez idézi fel Bécsben a birodalmat alapjában megrázó s a hűbéri rendszert annak egész területén megdőntő forradalmat, mely a pozsonyi országgyűlésnek is egészen más irányt adott. Ennek jellemzésére elég a Magyarország teljes autonómiáját biztosító felelős magyar miniszterium megalakulását említeni. E nagy változást eszközölő hatalom az unio kérdését is megoldotta egy pár hét alatt.

Midőn az 1848-iki események beköszöntöttek, az unio kérdése már annyira érett volt, hogy csak a törvénybe ontást kellett keresztülvinni.

Hogy nem pillanatnyi fellobbanás volt az a lelkesedés, melyet a pesti 12 pont utolsója Erdélyből kiváltott, hogy az 1834-iki országgyűlés rendei tettekre eszmélve, a maga szükségait ismerő közvéleményt már megteremtették, semmire bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy az 1848. VII. t.-c. hatása alatt lavina módjára növekedő mozgalom indult meg, mely előtt úgy látszott, hogy semmi akadály meg nem állhat, vagy ha utabba kerül is, pozdorzává zúvódik.

Rövid idő alatt 13 vármegye s 5 székelyszék nyilatkozik az unio mellett. Március 21-én Kolozsvár úgy találta, hogy az alkotmány, a nemzetiség és a trón rendithetetlen állásának biztosítékául csakis az unio szolgálhat.¹ Másfél hét múlva Alsófehér vármegye bocsát ki lelkes felhívást Erdély megyéihez, hogy csatlakozzanak az uniohoz, sürgessék az országgyűlés összehívását, mert „házánk helyzete — felfogva a jelen rendkívüli körülményeknek rendkívüli intézkedéseket igénylő helyzetét — oly kritikus, minő a felséges ausztriai ház alatt meg sohasem volt. Lenni kell országgyűlésnek, mert a hönegység, melyben megmaradásunk egyedüli biztosítékát helyezhetjük, csak ezután létesíthető”.² Ezt követi Udvarhely vármegye felhívása, hogy „... midőn a hön egész Európa mozgalmából s átalakulásából látta, hogy a Vezuv a régi elavult alkotmány jelentéktelen darabjait látvázza ki s midőn látta, hogy a csendesen hompolygó Duna egyes kisebb álladalmaknak burocratiáját iszapolná, helyébe az alkotmány lobogóját s fennállására eszközöket szolgáltatva, nekünk Uniot kiált, mi egy törzs ivadéka, az Istennek áldott és

1. Márki Sándor i. m.

2. Görög Ferencz: Alsófehér es Udvarhely vármegyék korlevele Erdély székéhez az unio érdekében 1848.

vert gyermekei, felüdulvén a hosszas álmkórságból, kiáltunk vissza hozzájuk, hogy együtt akarjuk élvezni a szabadság áldásait', együtt tünni a sors csapásait".¹

E mozgalmak Marosvásárhelyt is tevékenységre sarkalták. Az ott székelő királyi tábla ifjusága, köztük 9 oláh ifjú is, szintén gyűlést tartott, melyen egy, az uralkodóhoz intézett feliratukban követelik, hogy az unio kimondása érdekében az országgyűlés mielőbb összehívassék.²

Br. Kemény Dénes március 28-án Kolozsvárt, április 2-án a vármegye közgyűlésén, 9-én Tordán s a saájában hirdeti, hogy számunkra nincs polgári udv az egyesülésen kívül.³

Egymásután teremnek az unios versek, melyeknek lelkes, a jövőt kiszínező szavait átélve, türelmetlenül sürgeti a közvélemény az országgyűlés összehívását. A türelmetlenségre meg is volt az ok, mert a levegő nemcsak terhes volt a lelkesedéstől, de a közeli megpróbáltatások árnyékát is előrevetette. Március 25-ről keltezve egy névtelen proklamáció forgott közkezen, mely egy oláh kongresszus összehívását követelve, kívánta, hogy töröltessék el a jobbság, ne csak egyéni, de nemzeti szabadság is legyen s az unioról mindaddig ne essék szó, míg az oláh, mint szabad román nemzet, nem egyezkedhetik a magyar nemzettel, mert az unio mellett nemzeti szabadság nélkül, az egyéni szabadságra épült kormányzat bármely rendszere nem egyéb, mint álorcás absolutizmus. „Míg az egész román nemzet nem lesz jelen az országgyűlésen, addig óvást teszünk minden unio ellen. Örökre átkozott legyen az a román, ki uniot mer kötni mindaddig, míg el nem lesz ismerve a román, mint politikai nemzet“.⁴

Ezt a proklamációt nemsokára egy másik követte, mely kizárólag az unio ellen volt irányozva. „Magyarország Erdélyt uniora hívja — kezdődik a felhívás — Kolozsvár nagy unneppélyel nyilatkozott, hogy akarja, a székelyek is úgy fognak nyilatkozni, de a szász nem. Hát az oláh mit tesz? Ettől függ élete, halála. Nyissa ki szemeit minden román, mert vagy mindent nyer, vagy mindent vesz, elveszti amit eddig birt is — nemzetiségét. Halljátok romaiak unokái! mit kell felelnetek magyarnak, szásznak?

1. Görög Ferenc: i. m.

2. Molnár Gabor: Márciusi mozgalmak 1848-ban. „Marosvásárhely“ 1912. 6.

3. Márki S. i. m.

4. Jancsó B. i. m. 74.

Mondjátok meg a magyarnak, hogy az unioról addig nem akarok tudni, míg nem lesz nemzeti gyűlések, melyen előterjesszettek nemzeti kívánságokat“.¹

E proklamációk döntő hatással voltak az oláh közvélemény kialakulására, csak idő kérdése volt, hogy egységes álláspontot foglaljon el az unio ellen.

Ha nem is az Udvarhelyszéki küldöttség fenyegetődésére, de az egymásután érkező, országgyűlést kívánó feliratok nyomása által erkölcsileg csaknem kényszerített erdélyi kormányzó, leküzdve minden nehézséget, a felsőbb jóváhagyás reményében az országgyűlés egybehívását május 29-re elhatározta s ezt április 14-én országszerte kihirdettette. Ez volt a jelszó a szász és oláh ellenállás megkezdésére.

A szászok közt az Univerzitas tüzte ki a reakció zászlaját s május 5-iki üléséből nyíltan felirt az unio ellen.² Politikai lapjaik szintén benső egyetértéssel izgattak ellene s terjesztették a magyarság iránti gyűlöletet Schmidt Konrád ügyvéd városról-városra járva, ellentállást hirdet s Szebenben a szászoknak és az oláhoknak a magyarok elleni egyesítésében főtényező lesz. Az ő vezetése alatt állandó a titkos és nyílt üléselés az unio megbiúsítására.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Azonban a magyar zszurnalisztika se maradt tétlen. Eddig a béke fenntartása érdekében minden erejével az egyetértés kapcsait igyekezett megtalálni, de mihelyt értesul a fektelen agitációról és gyűlöletről, a sordinózott hang érdessé, söt gyakran kimeletlenné válik, mert úgy látja, hogy a szászok „mint a legvastagabb önzésnek, de a rövid látásnak is reprezentánsai“ nem akarják megérteni, hogy érdekeink egyek, vagy „legrosszabb esetben is a tietek alárendelendő a mienknek, mert mi vagyunk ez ország birtokosai s ha ezt nem akarjátok megérteni . . . úgy

Csak menjetek, vár ölelő karokkal (? !)

Dicső hazátok a szép Flandria“.³

Az oláhok vezére, Barnutiu Simon április 18-ra engedely nélkül népgyűlést hívott össze Balázsfalvára. Ennek megtartását a kormányzék rendelete s a püspökök tilalma se tudta megakadályozni. Több ezerre menő oláh paraszt jelent meg ott s

1. Jakab Elek: Szabadságharcunk történetéhez. 96.

2. Jakab Elek: i. m. 109.

3. „Március 15.“ 1848. 66. sz.

lázító beszedekkel s lelketlen biztatásokkal annyira megszedittek a tudatlan népet, hogy gyűlés után földesuraiknak azonnal felmondták a szolgálatot s ellenszegültek a hatósági intézkedéseknek is.¹ A Hora-világ emlékei elevenednek fel. Pillanatonként nő az aggodalom, melyet azonban az oláh püspökök békességet hirdető körlevelei sem tudnak eloszlatni, mert a sok titkos ellenség és bujtogatok már megnyerték a néptomeget a maguk felforgatási céljaiknak.

A kormányzék látva a nehéz helyzetet, a két oláh püspök ajánlatára megengedte, hogy az esperesek és akiket a püspökök értelmeseznek tartanak, az általuk kituzendő más-más helyen és időben összegyűlhessenek, hogy a kormánybiztos jelenlétében az oláh népnek az országgyűlésre beadandó kérelmei felől tanácskozzanak.²

Leményi püspök május 15-re hívta össze az engedélyezett gyűlést Balázsfalvára, a kormányi rendelet intenióinak megfelelően, míg Siauguna szebeni püspök túltéve magát a kormány rendelkezésén, ugyanarra a napra es ugyancsak Balázsfalvára csődítette az oláhokat.

A gyűlést megelőzőleg már három nappal előbb kezdtek gyülekezni a nép és a küldöttségek az ország minden részéből. Osztrák és orosz zászlók alatt, két napi lármás, olykor viharos, néha vérlázító jelenetek között lefolyt tanácskozás után, 16 pontból álló kérvényben állapodtak meg, melynek utolsó pontjában kéri, hogy az országban lakó többi nemzetek az uniót addig ne vegyék tárgyalás alá, míg a román nemzet is nem lesz alkotmányos nemzet, tanácskozó és határozó szavazattal az ország törvényhozásában és ha az országgyűlés nélküle mégis belebocsátkoznék az unio tárgyalásába, akkor annak ellent mond es tiltakozik.³

A gyűlés a pontozatokat egyhangúlag elfogadva, ezeknek az országgyűlés és a királyhoz való juttatása végett két küldöttséget s az ügyek további vitelére pedig egy állandó bizottságot választott.

Az országgyűlés kihirdetése és megnyitása közötti időt a bécsi kormány, a szászok, oláhok és az erdélyi főhadvezetőség

1. Jancsó B. i. m. 76.

2. Jakab E. i. m. III.

3. Jancsó B. i. m.

lázias tevékenységgel használták fel, hogy az unio ki ne mondasék, arról törvényjavaslat ne készülhessen s ha mégis bekövetkeznék, akkor a fejedelemtől meg ne erősíttessék. De éppen ez a kétségbeeséssel határos erély és reakcionárius törekvés hasonló erélyre és kitartó küzdelemre sarkalta az unio barátait is, hogy az ügyet, mely két ország és az egész magyar nemzet élet érdeke volt, minden körülmények között diadalra juttassa.

A magyaroknak ez országgyűléssel ez volt egyetlen vágya és célja. Előre megbeszélték a dolgot, megállapították az eljárás formáját, kijelölték, hogy ki, mikor és milyen irányban tegye meg indítványát. Kimondották változatlan elvül, hogy az országgyűlésnek egyetlen fő és mindent eldöntő célja a királyi előadások harmadik pontja: Erdélynek Magyarországgal a VII. t.-c. szerinti összhangzó egyesülése.

Ily előzmények és körülmények között nyílt meg az 1848-iki erdélyi országgyűlés május 29-én, Kolozsvárt.

A két unio-törvény és azoknak egymáshoz való viszonya.

A magyarországi országgyűlés az unio iránt való óhajtságának az 1848. VII. t.-cikkben adott kifejezést. A mult hibáiból okulva, tekintetét Magyarország jövő nagyságára függesztve, mondja ki a következő elhatározását: „A magyar koronához tartozó Erdélynek Magyarországgal egy kormányzás alatti teljes egyesülését, nemzetegység és jogazonosság tökéletes jogalapon követelvén, a két testvérhon érdekeinek a közelebb tartandó országgyűléseni képviseltetést pedig a jelenkor eseményei surgetőleg követelvén, ezeknek sikeresítésére határoztatik:

1. §. Az erdélyi mult országgyűlésre meghiva volt királyi hivatalosak a magyarországi főrendi táblán ülésével és szavazattal ruháztatván fel; ide nem értvén a kir. kormánysszék, kir. ítélőtábla tagjait és katonai egyeneket.

2. §. Erdélyt — a visszakapcsolt részeket ide nem értve — a legközelebbi közös hongyülésen 69 szavazat illeti.

3. §. Ezen szavazatok a törvényhatóságok között következőleg osztatnak fel: A 9 magyar, 5 székely és 11 szász megyéket, székeket és vidékeket, valamint Kolozsvár, Marosvásárhely és Fejérvár sz. kir. városokat két-két, összesen 56 szavazat, a többi képviseleti jogot gyakorló városokat — számszerint 13-at — egyenként 1—1 szavazat illeti.

4. §. A felelős miniszteriumok kötelességévé tétetik, hogy minden kitelhető törvényes eszközöket felhasználva, magát úgy az evégett a mult erdélyi országgyűlésen kinevezett bizotmánnyal, mint szintén az Erdélyben hovahamarább összeülendő országgyűléssel érintkezésbe tegye; mindenesetre pedig, úgy az egyesülés teljes végrehajtására szükséges lépéseket megtegye, mint szintén e tárgyban kimerítő törvényjavaslatokat terjesszen a legközelebbi hongyülés elibe, vezérelvul mondván ki:

5. §. Magyarhon Erdély mindazon külön törvényeit, melyek amellett, hogy a teljes egyesülést nem akadályozzák, a nemzeti szabadságnak és jogegyenlőségnek kedvezők, elfogadni és fenntartani kész.

6. §. A fennebbi rendelkezés mind a királyi hivatalokra, mind a képviselőkre nevezve, Erdély hovahamarabb összehívandó országgyűlésének megegyezésétől feltételeztetik s csak a közelebbi magyar hongyülésre terjed, azontúl az erdélyi érdekek képviseltetésének elrendezése, azon egyesült törvényhozás feladata leendő.

E törvény életté változása tehát az erdélyi országgyűlés beleegyezésétől függött. Ezt megadni s Erdély újjászületését előmozdítani gyűlnek össze a rendek 1848. május 29-en. Magyarországnak nem csalódott Erdélyben, mert 300 éves távollét után visszatért a szülői házhoz. Ezalatt sokat próbált, voltak fényes, dicsőséges napjai, melyeken a kis ország neve világhírű volt, hatalma az európai egyensúly fenntartására határozó befolyást gyakorolt és voltak napjai, midőn mint nagyfejedelemség rabigában nyögött és csak a mesterségesen fenntartott általános európai békének köszönhetette, hogy léte, vagy nem léte fölött ellenséges szabályok nem határoztak, hogy hegyeit muszka bérben álló oláh, vagy török csapatok nem száguldották be.

Mintha érezné Kolozsvár, hogy a két üldözött s most egymásra talált testvér szive összedobbanásának színhelyévé lesz, soha nem tapasztalt lelkesedéssel készül a történelmi pillanatra. Az egész város zászlódiszben uszott, az utcákat már kora reggel kokárdás közönség árasztotta el s minden arcon öröm, az ajkakon „Eljen az unio“ fel-felhangzó kiáltása.

„Május 29-en 10 óra felé kezdenek gyülekezni a követek és királyi hivatalosok, gazdagon diszített magyar ruhákban, mintha királyt várna a magyar, kívül oly élénk, mintha mulatni, kedélye oly emelkedett, mintha ünnepelni akarna; hangulatának komolysága s a megjelenés méltósága árulja el csak, hogy törvényhozásra gyülekezik.“¹

Előbb megtartatott a külön nemzeti gyűlés, a napirendre tűzött kérdések előleges megvitatása érdekében.

A követek padjain a harmincas évek vándor patriotái, kik elhintették az unio eszmejét a megyegyűlesekben. „Már későre hajlott az est, melyet a gyenge világosság kísérteties homályban

1. Jakab E. i. m. 165.

hagyott. A szászok még mindig nem nyilatkoztak. Amennyi követ és hallgatóság a teremben volt, állva figyel s a síri csendben, síri homályban áradott a beszéd, viharzott a sóhaj, omlott a könny.¹

A legválságosabb percekben — írja Kóváry — Szász Károly emelte fel szavát. Széles mellének szavai elárulták, hogy a szó szíve melegen jön keresztül. Nem használt. A szónok hangja ekkor emelkedni kezdett. A barna arc, mint egy sötét felhő, rajta szemének villámai. Mikor látta, hogy pusztába beszél, szenvedélyes kezekkel üte fel a történet azon lapjait, melyen megvagyon írva, hogy a szászokat I. Géza magyar király jövedéből hívta be, mint olyanokat, kiknek honát a kiáradt tenger feneké alá borította volt. Felhányta, hogy gyönyörű alkotmányukat II. Endre kezéből nyeriek s őket az a magyar korona tette boldog helyzetükbe, mellyel most egyesülni nem akarnak. Sőt tovább ment, szenvedélyesen szemükre lobbantá, hogy azt a földet, melyet a magyaroktól kaptak, most elakarják szakítani s azt a pénzt, mit e föld terem, a magyarok elleni ármánykodás és bujtogatásra használják. Szendély sugallta szavai csontot-velőt ráztak . . . A szónok, mint a vihar, percnyi szünetet tart. A hallgatóság szeme a szász követekre esik, de ajkukon nem vala többé ellenmondás.²

Az így létrejött megállapodás értelmében az unio másnap, május 30-án került nyilvános országos ülés elé.

Legelőször itt Wesselényi Miklós beszélt. „Boldognak érzem magamat, hogy nekem jutott osztályrészül a szerencse, egy oly magasztos ügyben, melyért fiatal korom első éveitől fogva küzdöttem, melyért szenvedtem, most már szenvedéseimre enyhítő balsamul — mely valoban nagyobb szeru küzdelemnek is méltó bérére lehet — én emeltem fel a diadalmas lobogót. E szent lobogó alá hívom fel a t. Rendeket, mondják ki egy lélekkel, egy szájjal : nekünk unio kell az 1848. VII. t-c. szerint.“ Erre egy hatalmas „unio“ kiáltás reszketteté meg a falakat. „Ez örömrivalgás, — folytatá Wesselényi — a hon buzgó óhajlásának e menydörgő kifejezése sokkal ékesebb és szivrehatóbban szól az unio mellett, mint ahogy én támogathatnám indítványomat. Azért még egyszer kiáltom : Éljen s öröкке letezzen az unio.“³

Ebben a lelkesedéstől forró levegőben, a megdöbbentő ha-

1. Kóváry L. Az unio kimondásánkn fél százados emlékünnepén.

2. Kóváry L. i. m.

3. Szádeczky L. i. m.

talommal nyilvánuló nemzeti érzés hatása alatt állottak a szászok, Nemzetük, künn az országban, határozottan az unio ellen volt, hírlapjaik óvták, a túlzók fenyegették őket, benn a teremben száz és száz szem tekintett reájuk feszült figyelemmel, várva az ajkukról ellebenő szót. Nehéz, kellemetlen helyzet. A nagy, belső vivódás ellenére is szólniok kellett.

Róth Illyés, Brassóvidék követe jelentette ki a szászok nevében, hogy az uniot a pragmatika sanctio fenntartása mellett elfogadják.¹

Az egykorú kolozsvári lapok leírása szerint a szász követek pártoló nyilatkozata és az elnöknek az unio elfogadását enuncziáló határozata után percek multak el, míg a lelkesedés égő tüze s tomboló zaja lecsillapulhatott.

Igy jön létre az 1848. erdélyi I. t.-cikk: „A magyarországi törvényhozásnak a hönegység tárgyában folyó 1848-ik évben behozott törvénycikkelyét Erdélyország hő rokonérzettel fogadván, Erdélynek Magyarhonnal egygyealakulását a pragmatica sanctióban szentesített birodalmi kapcsolatban épségben tartása mellett — és teljes kiterjedésében magáévá tévén — ennek következtében, valamint a festvér Magyarhóban minden lakosok jogegyenlősége kimondva és életbe lépve van, ugyanazon módon itt is, a hazának minden lakosaira nézve, nemzet, — nyelv és valláskülönbseg nélkül, örök és változhatlan elvül elismertetik és az evvel ellenkező eddigi törvények ezennel eltöröltetteknek nyilváníttatnak.

1. §. A képviseleti joggal bíró erdélyi városok száma Kolozsvár, Marosvásárhely és Gyulafejérvár városokon kívül 15 s ezek közül is 2, t. i. Szamosujvár és Erzsébetváros szintén sz. kir. város lévén, az említett VII. t.-c. 3. §-ába csuszott számításbeli vétség helyrehozásával, az ugyanott kimondott vezéreszmékhez képest az erdélyi szavazatok száma nem 69, hanem 73.

A 2. §. Gr Teleki József kormányzó, akadályoztatása esetén br. Kemény Ferencz elnöklete alatt egy 27 tagból álló országos bizottság neveztetik ki, „mely bizottmány a teljes egygyealakulás részletei iránt a magyar miniszteriumot fel fogja világosítani, Erdély érdekének a Magyarországba illesztésen közremunkálni és a közelebbi közös hongyülésre a miniszterium által e tárgyban eleterjesztendő törvényjavaslatokra anyagot nyújtani.

3. §. Erdélyben a közigazgatás és igazságszolgáltatás folyama

1. Kövály László: Okmánytár.

és személyzeti szerkezete a közelebbi közös hongyülés általi elrendezésig jelen helyzetében marad. Az udvari cancellária functiója ellenben teljesen megszünend és azon hatóság, melyet öfelsege a f. 1848. evi magyarországi III. t.-c. értelmében nádor öfenségére és a magyar ministeriumra ruházni kegyeskedett — Erdélyre is kiterjend mind polgári, mind egyházi, mind kincstári, mind katonai igazgatás tekintetében és átalán az igazgatás minden ágazataira nézve.

4. §. A közigazgatásnak a miniszteri felelősséggel összhangzásba hozatala tekintetéből a f. év 1848. evi magyarországi XXIX. t.-cikkkel összefüggésben, a törvény útján kivüli elmozdíthatatlanság a kormányi kinevezéstől függő közhivatalok közül, csak az igazságszolgáltatásra rendelt bírói hivatalokra szorítottatik.“

Az országgyűlés e törvencikk gyors megerősítését kerelte az uralkodótól s egyszersmind felhatalmazta a kormányzókat arra, hogy a megerősítésig is irassa ki a választásokat, hogy a július 2 re összehívott pesti országgyűlésen már Erdély is résztvehessen.

A felség az erdélyi országgyűlés kérését gr. Batthyány Lajos miniszterelnök közbenjárására június 10-en teljesítette s július 11-en kelt leiratában elrendeli, hogy miután az unio törvénye vált s az egyesülest kimondó I. t.-c. kihirdettetett, az országgyűlés azonnal és végleg szüntesse be a maga munkásságát.

A szokásos búcsúbeszédnek mindenikének az az alapeszméje, hogy Erdély törvényhozási jogával most legutoljára élt. A kis ország politikai önállósága örökre megszűnt. Az erdélyi országgyűlés nemes nyugodtsággal fogadta a nemzeti akarat íteletét, mert egy boldogabb jövő kecsegtető reménysege élt minden magyar ember lelkében.

Mielőtt az unio további sorsával foglalkoznánk, különösen két kérdésre kell feleletet adnunk, hogy az egész ügy világos legyen.

Elsősorban azt kell megvizsgálnunk, hogy a kormányzás, közigazgatás és törvénykezés tekintetében vajjon minő határokig terjedt az unio s mi maradt meg Erdély autonómiája számára? Ez azért fontos, mert csak így tudjuk meg, hogy Erdély nyert-e, vagy veszített az unio által.

A másik kérdés az, hogy vajjon az erdélyi nemzetiségeknek meg volt-e adva a mód arra, hogy jogos kívánságaik az unio törvény keretei között megvalósuljanak?

Mindkét unio-törvényből kitűnik, hogy az egyesülés csak feltételesen mondatott ki. Az elv jutott kifejezésre csupán, mert az akkori idők izgalmai s a kedélyek felingerult állapota miatt egyáltalában nem voltak alkalmasak a viszonyok, a részletkérdések letárgyalására is, hiszen ez a teljes megegyezést könnyen veszélyeztette volna.

A VII. t.-c. 5. §. Erdély mindazon külön törvényeit és szabadságait, melyek a teljes egyesülest nem akadályozzák és emellett a nemzeti szabadságnak és jogegyenlőségnek kedveznek, elfogadni és fenntartani kész. E §-ból tehát határozottan kitűnik, hogy Erdélynek a külön autonómiáról le kell mondania, de másfelől nyújtja azt a bizonyosságot, hogy nemzeti szabadsága és jogegyenlősége veszélyeztetve egyáltalában nem lesz.

Erdély voltaképen mindig erre volt féltékeny, de most eloszlatott minden aggodalma, mert Magyarország is épen azt szerezte meg az 1848-iki törvények megalkotásával és így a két ország már találkozott abban a gondolatban, hogy a jövő feladata a meglévő szabadságjogok megőrzése és további fejlesztésében áll.

Erdély az unio által a kormányzás és a legfelső intézkedés jogát végleg átadta a felelős magyar miniszteriumnak, azonban megtartotta, ^{Phal} ha ideiglenesen is, a kormányszéket és a királyi táblát.

Az erdélyi törvényhozókat e §. megalkotásában a való élet meglátása vezette: a nemzetiségi kérdés európai fontossága. A nemzetiségek törekvése azon az eszmén nyugodott, hogy az egy törzsű és rokonyelvű nemzetiségek mindig melegebben érezzék a szorosabb egymáshoz való tartozás szükségét és e szükségnek adjanak politikai kifejezést is.

Amire a nemzetiségek Európaszerte törekedtek, Erdélyben már sajátjuk volt, mert a történeti joggal nem bírók méltányos igényei csak találtak kielégítést, a történeti joggal bírók pedig minden tekintetben egyenlők voltak a magyar elemmel. Tehát nemcsak a politikai jogegyenlőség, de a nemzetiségi jogegyenlőség tekintetében is megadott Erdély mindent — a három nemzet unioja által, — ami az állam egységét nem veszélyeztette.

A különböző nemzetiségi és vallásos érdekek megóvása hozza létre az I. t.-c. 3. §-át. Midőn I. Lipot Erdélyt átvette, nemcsak biztosítá a három nemzet egyenjoguságát, de a kormányszéki és más főbb hivatalokat is egyenlően megosztotta közöttük.

Tehát a közigazgatási és igazságszolgálati hatóságok szer-

kezetét a szerzett jogok következtében fenn kellett tartani, mert ezeknek egyszerre való megsemmisítése nagy rázkodással járt volna. A közigazgatási rendszerek különbsége és az erdélyi sajtósági jogviszonyok követelték meg, hogy az unio részletei csak fokozatosan vitessenek keresztül.

Az országgyűlésnek már ebből az intenciójából látszik, hogy bár a nemzetek egyenjogúságát magábafoglaló „Kis uniot“ felállítja az egyetemesebb és a magyar nemzeti szempontoknak kedvezőbb „Nagy unionak“, mégis épen a szászok feltékenykedésére való tekintettel, az egyes nemzetekhez tartozó hivatalokat fenn kívánja tartani legalább addig, míg egy közös bizottság úgy az unio valóságos elvének megfelelő, mint a szászok megnyugtatására legalkalmasabbnak látszó expedienst meg nem találja.

Ha pedig az oláhok balázsfalvi kervényét¹ hasonlítjuk össze az uniot kimondó törvényvel, úgy találjuk, hogy úgy a VII., mint az I. törvényekben oly szabadelvű intézkedések vannak, melyek legtöbb követeléseiket kielégíthették volna. Azonban azt, hogy önálló politikai nemzetté legyen, amikor a teljes jogegyenlőség kimondásával épen a vallás- és nemzetiség által emelt korlátokat akarta ledönteni Magyarország, egyenlő lett volna az ongyilkossággal. Hogy államot képezzenek az államban, a saját léte érdekünk tiltotta. Az uralkodó is így fogta fel a helyzetet, mert amikor az unio-ellenes balázsfalvi küldöttséget fogadta, kijelentette: „Minthogy román alattvalóim által a balázsfalvi nemzeti gyűlésben szerkesztett folyamodványok érdeme az erdélyi országgyűlésen egyhangúlag elhatározott s általam a legutóbbi magyar országgyűlésen alkotott VII. t.-cikkhez képest előlegesen is szentesített egybekapcsolás által megszünt -- örvendek, hogy az itt levő román követeket arról biztosíthatom, hogy az illető t.-c. által, mely különbség nélkül a nemzetiségre, nyelvre és vallásra, minden erdélyi lakosnak ugyanazon szabadságokat és jogokat adja, kívánataikat legnagyobb részben elegendtetett, azért is jövődő boldogságuk csakis e törvény végrehajtásától függ.“²

Azonban ők az unioba való belenyugvással régi álmaik megsemmisülését látták volna, ezért a szászokkal egyesülve megkezdik a legféltelenebb harcot s elhatározzák, hogy az unioról

1. Kováry L.: Okmánytár.

2. „Kozlony.“ 1848. 8. sz.

nem fognak tudomást venni s megakadályozására mindent elkövetnek.

A szászok nem riadnak vissza még fenyegetőzésektől sem. Egy emlékiratot adnak be a július 2-iki pesti közös országgyűlésre, melyben az unio-törvényt úgy tüntetik fel, mint amely erkölcsi kényszer nyomása alatt jött létre, mivel annak megfontolására sem elég idő, sem elég kedélynyugodtság nem állott rendelkezésre. S kijelentik, hogy ha mint önálló nemzet alkotmányukkal s intézményeikkel együtt tovább is fenn nem állhatnak, úgy önfenn-tartásuk érdekében készek mindent megkockáztatni.¹

Az oláhok kétségbe vonva a májusi erdélyi és július 2-iki pesti országgyűlés egybehívásának és egybealkotásának törvényességét, egymásután adják ki a lázító proklamációkat, hogy ha kell, fegyverrel is ellenálljanak a nélkülök hozott s reájuk nem kötelező unionak.

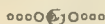
A Bécsből kiinduló reactionarius politika a népek közé dobta a viszálykodás magvát, bizonytalanságra és haragra ingerelve egymást, pártütésre és fegyveres támadásra a haza ellen s ez már annyira elfajult, hogy az unio részleteinek bármilyen kidolgozása sem állíthatta volna meg szabadságharcunk kitörését.

Az erdélyi országgyűlés az unio ügyében egy 30 tagú bizottságot nevezett ki, hogy a részleteket mindkét bizalmatlankodó nemzetiség kérvényeinek és panaszainak — az egyenjogúság elvén alapuló — figyelembe vételével dolgozza ki.

A bizottság gr. Teleki József elnöke alatt össze is gyűlt 1848. jul. 16-án Pesten. A magyar tagokon kívül jelen voltak a szászok közül Reth Illyés, Goos Károly, Schmidt Konrád és Löw Vilmos, a románok részéről pedig Leményi és Ságuna püspökök és Boheczel Sándor képviselő.

Több héten át folytak a tanácskozások, melyeknek eredményei² az egyes szakminiszterek elé terjesztettek törvényjavaslat készítése és azoknak a törvényhozás elé való benyújtása végett.

Azonban úgy a kormánya, mint a nemzetgyűlésre bekövetkeztek a válságos idők, úgy hogy az unio felől minden további intézkedés lehetetlenné vált.

1. Kőváry L. Okmánytár.

2. Jegyzőkönyv, az erdélyi muzeum egyesület kéziratárában.

Az abszolútizmus és a végleges egyesülés 1868-ban.

Erdély külön története az 1848-iki alkotmányos uton hozott és szentesítést nyert törvényekkel megszűnt, de hozzátartozik még az a körülmény, hogy a szabadságharc leveretése után Ausztriában elérkezettnek látták az időt, az egységes osztrák császárság megvalósítására.

Az új kormányrendszer értelmében Magyarország elvesztette minden önállóságát s teljesen az osztrák tartományok nivójára süllyesztették. Miután azonban Magyarország jóval nagyobb volt amazoknál, nem riadtak vissza megcsonkításától sem. Elszakítják tőle Erdélyt és a Részeket, hogy egyfelől meggyengüljön, másfelől pedig a dynastia érdekében fegyvert fogott, éhes nemzetiségek is megkapják jutalmukat. Ezért került Erdély az örökös tartományok közé, megfosztva alkotmányától, teljesen kiszolgáltatva a birodalmi kormány önkényének. A szászok lettek az új aera vezérlő elemévé. Mind a szászokat, mind az oláhokat megelégedés tölti el a magyarság elnyomása miatt, amely érzi és némán turi, hogy a hatalom minden fegyvere ellene van szegezve. Egyedül ő vallja, hogy a jövő a multon nyugszik, hiven őrzi a törvények szent kapcsát, mely a kettőt összeköti s Magyarországtól várja szabadulását.

Az olasz háború szerencsétlen kimenetele a kormányrendszer megváltoztatására bírta a királyt. Az 1860. október 20-án kibocsátott diploma visszaadja Erdély alkotmányát s szó van az országgyűlés összehívásáról is.

Ennek előkészítése végett október 26-án Kemény Ferenc erdélyi kancellárhoz az uralkodó egy kéziratot intéz, melyben kijelenti, hogy „egy minden nemzetiségből, vallásokból és osztály fokozatokból összeállított bizottmány készítsen tervet arról, miképen lehessen az eddig országos képvisellel nem birt néposztályt az országgyűlési tanácskozásokban részesíteni és képviseltetni?”¹

1. „Korunk” 1860.

E tanácskozás 1861. február 11-én meg is tartatott Gyulafehérvárt. Itt Haynald Lajos püspök és gr. Teleki Domokos annak a véleményüknek adtak kifejezést, hogy a fennálló törvények értelmében Erdély képviselői a törvényhozásra egyedül illetékes magyarországi közös országgyűlésre hívhatók meg csupán, mivel az 1848-iki I. t.-c. el nem töröltetett és ez az uralkodót is kötelező törvény világosan megmondja, hogy Erdélynek külön országgyűlése nem lehet s egyszersmind arról is intézkedik, hogy az országgyűlés összeállításánál a régebben jogosított nemzetek és vallások mellett, az eddig politikai joggal nem birt nemzetek és vallások tagjai mily módon foglaljanak helyet, valamint megszabják a képviselők választására jogosultak kellekeit is.¹

Mindennek ellenére az országgyűlés összehívott 1861. november 4-re, azonban annak megtartása a főkormányzsek többrendbeli felirata és az ország passiv ellenállása folytán meghiúsult.²

Mindenféle törvénytelen kísérlettel, felülről jött hol feddőzés, hol kecsegtetés után, mikor a kormányzsek törvénytisztelő tanácsosait kicseréltek, újra megpróbálták az országgyűlés összehívását 1863. július 1-re Nagyszebenbe.

A magyar követek nem jelentek meg, hanem egy hatalmas petícióban fejtettek ki az országgyűlés törvénytelenességét. Míg ők távollétükkel tüntettek, addig az udvarral tartó árisztokracia és a szászság fitogtatva a maguk hűséget, félredobták Magyarország és Erdély alkotmányát s mint megátalkodott hivei az abszolutizmusnak, a lipóti diploma szetszaggatásával és az unio megsemmisítésével hozzájárultak hazájuk romlásához Elmentek a Reichsrathba, de a közvélemény átka kísérte őket.³

De hiábavaló volt minden kísérlet, az önkényuralomnak össze kellett omlania. Összeomlott ama gyengeségnél fogva, mely benn emésztette és a külső csapások alatt, melyek reá zudultak.

Az államélet két legfontosabb tényezőjében napról-napra nőtt a készség, hogy a mult elfeledésével olyan kibékülés jöjjön létre, mely a trón szilárdságát és a nemzeti szabadságot hosszú időre biztosítsa. De ehhez szükséges volt az ország területi épségének visszaállítása. E célból a magyar országgyűléssel egy időben,

1. „Magyarország“ 1861. 37. sz.

2. „Magyarország“ 1861. 37. sz.

3. Szalay—Baráti: A magyar nemzet története. IV. K.

1865-ben az erdélyi országgyűlés is összehívott, hol másfél évtized némasága után ismét megnyilatkozhatott a közvélemény, melynek első s legfontosabb követelése az unio helyreállítása volt.

1865. november 19-én nyílt meg az országgyűlés Kolozsvárt. „Egybehívtuk — úgymond a felség — Erdély nagy fejedelemségünk országgyűlését, hogy az a Magyarország és Erdély egyesüléséről szóló 1848. I. t.-cikket komoly és beható megfontolás tárgyává tegye és az 1848-iki magyarországi VII. t.-cikket illetőleg hasonló eljárásra szólítjuk fel Magyarország rendeit és képviselőit, a végre, hogy a kérdés ne a törvény holt betűje nyomán, szinleges, ép azért kétes eredményü, hanem minden életerős tényezők számbavételével és azok bizalmas csatlakozása alapján tartós és maradandó elintézet nyerjen“.¹

Ez volt az utolsó erdélyi országgyűlés, melynek egyetlen tárgya az unio fölött való tanácskozás volt.

„A tárgy — mondja br. Kemény Ferencz elnök — mely tanácskozás alatt áll, fontos és forduló pontot képez Erdély közéletében. E kérdés évek hosszú során tartotta sajnos feszültségben az országot és fejedelmet, ennek elintézésétől függ Erdély jövő sorsa“. Végül a régi gyűlölködés és előítételek levetkőzését kéri a rendektől, mert csak így szilárdulhat meg a trón és vivható ki a közboldogság.²

Zeyk Károly törvényesnek jelentette ki az erdélyi 1848-iki I. t.-cikket s így Erdélynek törvényhozói képességét kétségbe vonva, minden függő ügy elrendezésére csakis az egyesült magyar országgyűlést tartotta illetékesnek. Ezzel szemben Siáguna és Ranniter Jakab szebeni követ az unio revízióját és oly módosítást követeltek, hogy az egyesülés feltetelei a korona sankciója alatt, a két ország között kötendő államszerződésben állapíttassék meg.

Hosszas vita után végre is Zeyk Károly azon indítványát fogadta el az országgyűlés, mely szerint „a pozsonyi VII. és erdélyi I. t.-cikket teljes jögerővel bírónak tartjuk s ennek következtében a mostani külön országgyűlésben semmi törvényváltoztatásba nem elegendhetünk, arra egyedül a pesti közös országgyűlés lévén illetékes; de jelentsuk ki azt is, hogyha jogkörünket a törvényváltoztatás nem is mulná felül, mi az említett t.-cikkeken

1. Országgyűlési jegyzőkönyv.

2. Országgyűlési jegyzőkönyv.

változtatni semmit se kívánnánk, miután egy felől a két haza egygyé alakulásának végrehajtását úgy a hazára, mint az e hazában lakó nemzetekre és egyes lakosokra nézve üdvösnek és melőzhetetlenül szükségesnek tartjuk s másfelől a pozsonyi VII. t.-c. 5. §-a s a kolozsvári I. t.-c. 2. §-a elég kezességet nyújtanak arra nézve, hogy Erdély s egyes részei és nemzetiségének érdekei az egygyé alakulás részletezésénél illően tekintetbe vétessenek. . . Melyeknél fogva kérjük Ő felségét, méltóztassék a fenttebbi t.-cikkek nyomán és értelmében az erdélyi törvényhatóságokat és királyi hivatalosokat a Pestre f. évi december 10-re egybehívott országgyűlésre mielőbb meghívni, hogy a közös országgyűlésen összevetett vállakkal munkálkodhassék a szőnyegen levő roppant fontosságú kiegyenlítés tárgyában s mint erre egyedül illetékes, a különböző nemzetek belenyugvásával s kétségeik elenyészte- tésével eszközölje, az annyszor felhozott 1848-iki t.-cikkek értel- mében úgy a magyar szent korona, mint az összes birodalom érdekében, az Erdélynek Magyarországgal való egybealakulása alkalmával függőben maradt részletek elintézését.¹

Az utolsó erdélyi országgyűlés egyetlen vívmánya az 1867. február 17-én kibocsátott fejedelmi rendelet, mely a Magyarországgal való egyesülést megerősíti.

Az elv elismerése és proklamálása után következett annak végrehajtása s a magyar országgyűlés megalkotja az 1868-iki XLIII. t.-cikket, mely az uniót megerősíti és keresztülvitelet rész- letesen szabályozza a következő pontokban :

1. §. Miután már az 1848. évi kolozsvári I. t.-c. által Erdély minden lakosa, nemzetiségi, nyelvi és vallási különbség nélkül, egyenjogunak nyilvánított s Erdélynek minden ezzel ellenkező törvénye eltöröltetett: az eddig letezett politikai nemzetek szerinti területi felosztások, elnevezések s az ezekkel összekötött előjogok és kiváltságok, amennyiben valamely nemzetiséget mások kizárásával illettek volna, megszüntetnek és az egyesült Magyar- ország és Erdély összes honpolgárainak egyenjogúsága, polgári és politikai tekintetben újabban is biztosítatik.

2. §. Erdély külön törvényhozása az 1848. évi pozsonyi VII. és kolozsvári I. t.-cikknél fogva meg lévén szüntetve, a tör- vények hozásának, eltörlésének és magyarázásának alkotmányos

1. Országgyűlési jegyzőkönyv.

jogát az erdélyi területre nézve is kizárólag Magyarország törvényesen megkoronázott királya és törvényesen összehívott országgyűlése gyakorolják.

3. §. A Magyarország erdélyi területén lakó honpolgárok országgyűlési képviseltetését illetőleg a képviselők választásáról ideiglen rendelkező 1848. évi kolozsvári II. t.-c. a törvényhozás további intézkedéséig érvényben marad. S mindazon teendők, melyek az említett t.-c.-ben s az annak 10. §-a értelmében 1866-ik évi január 10-én kibocsátott kormányszéki utasításban az erdélyi kir. kormányzéknek voltak fenntartva, ezentűl a belügyminiszter hatásköréhez fognak tartozni.

4. §. Az erdélyi határörseg megszüntével köztörvényhatósággá alakult Naszód vidéke e minőségben meghagyatván, a magyar országgyűlés képviselőházába az 1848 évi kolozsvári II. t.-c. szerint választandó két-két képviselő küldése jogával ruháztatik fel s ehez képest az erdélyi területbeli képviselők összes száma 75-re emeltetik.

5. §. A magyarországi főrendi házban az 1848. évi pozsonyi VII. t.-c. 1. §-ában foglalt tagokon kívül, az erdélyi vármegyék, Fogaras és Naszód vidékek s a székely székek főispánjai, főkapitányai és főkirálybírái, úgyszintén a székek ispánja is üléssel es szavazattal bírnak

6. §. A kormányzat az erdélyi területre nézve és a törvények értelmében ő Felsege magyar felelős miniszteriuma által gyakoroltatik.

7. §. Az 1848. évi kolozsvári I. t.-c. 3. §-ánál fogva ideiglen fenntartott erdélyi kir. kormányzék, a mellé rendelt segéd hivatalokkal együtt feloszlattatik s működésének a jövő 1869. évi május 1. napjáig leendő megszüntetésével a ministerium megbizatik.

8. §. Az erdélyi köztörvényhatóságok alkotmányos hatáskörének visszaállítása iránt az országgyűléstől nyert felhatalmazás alapján a magyar felelős miniszterium által 1867. évi junius 27-én közzétett rendelet, nemkülönben az ezek 21. pontja nyomán az erdélyi városok szervezése tárgyában az erdélyi kir. biztos által kibocsátott utasítás, a törvényhatóságok rendezéséről alkotandó törvény létrejöveteléig érvényben marad, azon különbséggel, hogy az esetben a kormányzékra ruházott hatáskör a miniszteriumot fogja illetni.

9. §. A székely székek királybiráit és a szász ispánt ministeri ellenjegyzés mellett, öfelsege, a király nevezi ki.

10. §. A királyföldi székek, vidékek és városok belkormányzati jogainak biztosítása, képviselők szervezése és a szász nemzeti egyetem jogköreinek megállapítása tekintetében megbizatik a ministerium, hogy az illetők kihallgatásával, az országgyűlés elé oly törvényjavaslatot terjesszen, mely valamint a törvényeken és szerződésen alapuló jogokat, úgy az ezen területen lakó bármely nemzetiségű honpolgárok jogegyenlőségét is kello tekintetbe vegye és összhangzásba hozza. Addig is felhatalmaztatik a ministerium, hogy a királyföldi székek, vidékek és városok szervezést es hatáskörét illetőleg az itt kifejezett vezelvek szellemében ideiglen intézkedjék.

11. §. A szász nemzeti egyetem az 1791. évi erdélyi XIII. t.-cikkkel egyező hatáskörben öfelsege legfelsőbb s a magyar felelos ministerium útján gyakorlandó felügyeleti jogának fentartása mellett, továbbra is meghagyatik, azon különbséggel, hogy az egyetemi gyűlés, a törvényhozási rendszerben történt változás folytán, birói hatóságot többé nem gyakorolhat.

12. §. Azon törvények alkalmazása, amelyek Magyarország és Erdély törvényhozásának egyesületet megelőzőleg, Magyarország külön országgyűlésen alkottattak, az erdélyi területre nézve, amennyiben szukséges lesz, törvényhozás útján fog eszközölnetni. Addig is azonban ezen országgyűlésnek 1867-ik evi március 8-án es 11-én kelt s a ministeriumot az igazságszolgáltatás teren szukséges intézkedések megtételere felhatalmazó határozata a maga epeségében tartatik fenn.

13. §. Az 1848. evi pozsonyi IX. t.-c. 1. es a XII. t.-c. 6. §-ának ervénye az erdélyi vesztett urbériségekért es tizedekért kiadott vagy kiadandó foldtehermentesitesi államkötvények biztosítása vegett, Erdélyre is kiterjesztetik.

14. §. Erdély mindazon törvényei, melyek az erdélyi területen es a korábban úgynevezett magyarországi részekben a bevett vallásfelekezetek, egyházak es egyházi hatóságok vallásgyakorlati s önkormányzati szabadságát, jogegyenlőségét, egymásközötti viszonyait s illetőleg hatáskörét biztosítják, nemcsak sértetlenül fentartatnak, hanem egyszersmind a görög es örmény katolikus es a keleti szertartásu egyházakra is kiterjesztetnek.

15. §. Az 1844-ik évi magyarországi III. t.-c. 2. §-ának a vegyes házasságok egybekötésére vonatkozó rendelete s ugyanezen t.-c.-hek 6—10-ig terjedő §-ai az egyik vallásból a másik vallásba áttérés módozatát illetőleg, az előbbi 14. §-ban említett minden vallásfelekezetekre nézve es a kölcsönös viszonyosság értelmében, a törvényhozás végleges intézkedéseig, Erdélyre is kiterjesztetnek.

16. §. A Közepszólnok, Kraszna és Zarándvármegyék s Kövár vidéke területén létező egyházak es iskolák továbbra is eddigi egyházi hatóságai alá fognak tartozni.

17. §. O Felsegének, Magyarország királyának, mint Erdély nagyfe edelmének es székelyek ispánjának ezen címéből Magyarország es Erdély törvényes egységének hátrányára semminemű következtetés nem vonható.

18. §. Ezen törvény végrehajtásával a ministerium oly felhatalmazás mellett bizatik meg, hogy saját felelősége alatt, mindazon intézkedéseket megtehesse s mindazon kiviteli módozatokat is alkalmazhassa, melyek a helyi viszonyokhoz képest szükségsek lesznek.

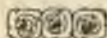
E törvénycikkkel azonban a tényleges egyesülés, vagyis a két országnak szervezetiesen való összeilleszkedése még nem volt befejezve. Ezután is folyt a munka a felmerülő szükség es alkalmak szerint. Így az 1870 XLII; 1871. XVIII t.-c. az erdélyi magyar es székely székek közigazgatását a magyarországi törvényhatóságok mintájára egy es ugyanazon elvek szerint rendezi. A szász föld közigazgatása, mely különállásában egyelőre megmaradt volt, az 1876. évi XII. es XXXIII. t.-cikkekkkel a magyar általános közigazgatás elvei szerint rendeztetett es kimondatott, hogy a szász univerzitás közigazgatási es bírói szerepet elveszítve, jövőre csak mint közművelődési hatóság állhat fenn.

Ezekkel a törvényekkel megszűnt a százados különválás. Erdély politikailag es területileg teljesen eggye lett az anyaországgal. Amig idáig jutott, sok megaláztatáson es szenvedesen kellett magát keresztül törnie, de épen keresztthordozása nyújtja azt a reménységet, hogy :

„Együtt vagyunk es együtt maradunk !
Nincs isten es nincs ordog, aki
Ismét szejjel bírná szakítani
Ötlekezo karunk.

Egy volt a bölcsönk, koporsonk is egy lesz,
Ha majd leszállunk a holt nemzetekhez . . .
De en nem félek többé a haláltól,
Viselje bármilyen csalárdul
A változékony sors magát,
Sebet kapunk talán, de nem halált.
Jöhetsz most már, jöhetsz vihar,
Nem rettegjük már haragod,
Két ország eggyé olvadott,
Két élű kard lett a magyar,
Mely jobbra is vág, balra is vag
És jobbra-balra majd érzik csapását!¹

38

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A felhasznált forrás munkák jegyzéke.

- Gróf Andrassy Gyula : A magyar állam fennmaradásának és alkotmányos szabadságának okai. 1901.
- Görög Ferencz : Alsófeher es Udvarhely vármegyék körlevele az unio erdekeben.
- Jakab Elek : Szabadságharcunk történetéhez.
- Jancsó Benedek : Szabadságharcunk es a dáko-román törekvések. |
-
- Kemény Denes : Honegyseg. 1848.
- Gróf Mikó Imre : Erdely különválása Magyarországtól. 1860.
- Gróf Mikó Imre : Irányeszmék.
- Kossuth Lajos : A testverhon.
- Kövári László : Erdely történelme. 1863.
- Kövári László : Okmánytár.
- Kövári László : Az unio kimondásának felszázados ünnepen.
- Marcali Henrik : Magyarország története.
- Márki Sándor : Nemzeti ünnepeken. Az unio. Library Cluj
- Szádeczky K. Béla : Erdely visszacsatolásának története. 1901.
- Szádeczky K. Lajos : Az erdelyi fejedelemség politikájának vezereszméi. 1893.
- Szádeczky K. Lajos : Erdely szerepe a magyar szabadságharcokban. 1894.
- Szádeczky K. Lajos : Udvarhely megye története.
- Szilágyi Ferencz : Erdélyi unio. 1861.
- Szentiváni Mihály : Unio. „Nemzeti Társalkodo“. 1841.
- Teleki Domokos gr. : Unio. „Unio-Zsebkönyv“. 1848.
- Tisza Kálmán : Unio. „Magyarország“. 1861.
- Wesselenyi Miklos br. : Az unioról. „Erdélyi Híradó“. 1848.
- Zeyk Jozsef : Nehány szó meg az unioról. Nem. Társ. 1841.
- Országgyűlési jegyző- és irománykönyvek.
- Hirlapok es folyoiratok.

